

Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική και Παθητικά Συστήματα της Κερκυραϊκής Υπαίθρου

Ιωάννης
Παπαγεωργίου

Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων 2024

Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική
και Παθητικά Συστήματα
της Κερκυραϊκής Υπαίθρου

Ιωάννης Παπαγεωργίου (Α.Μ. 266)

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Γεώργιος Σμύρης

Ερευνητική Εργασία - Φεβρουάριος 2024

Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου προς την οικογένεια Ζερβού, όπου η φωτογραφία του εξωφύλλου είναι τιμητική ανταπόδοση, για την εξαιρετική φιλοξενία τους και προς τους φίλους κερκυραίους που μου άνοιξαν τις πόρτες τους. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω προσωπικά τον Σπυρίδων Κουρή του Δημητρίου, υπεύθυνο του λαογραφικού μουσείου Λευκίμμης, καθώς και τον Σπυρίδων Κουρή, αρχιτέκτονα και συγγραφέα του "Μεταλλάσσοντας...". Ευχαριστώ επίσης τον Μάκη (Γεράσιμο) Γραμμένο και τον κ. Βασίλη Χαλκιά για την πολύτιμη συνεισφορά τους.

Εκφράζω επίσης τις ευχαριστίες μου προς τον Μιχάλη Μπακάλογλου για την 3D εκτύπωση, την Ασημίνα Μπακάλογλου και την Τόνια (Αντωνία) Βουλγαράκη για τη φιλολογική υποστήριξη, καθώς και τους Γεώργιο Εκκλησίαρχο και Βιργινία Αδαμοπούλου για τη γραφιστική υποστήριξη. Τέλος, εκφράζω ξεχωριστές ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή Γεώργιο Σμύρη, υποστυρικτή και οδηγό καθόλη την πορεία της έρευνας.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	2	Κλιματικά δεδομένα.....	16
Εισαγωγή.....	2	Ερευνα Πεδίου.....	20
Ιστορική επισκόπηση.....	3	Μεθοδολογία.....	20
Αρχαιότητα: <i>Πρώτοι οικισμοί και αποικισμοί</i>	3	Η οργάνωση και μορφολογία των οικισμών....	22
Ιστορικοί χρόνοι: <i>Το ελληνικό στοιχείο</i>	4	Η εύκρατη Μέση Κέρκυρα.....	25
Βυζάντιο: <i>Επιδρομές και μετακινήσεις</i>	5	Κυνοπιάστες.....	25
Φραγκοκρατία: <i>πρώτη βενετική κατοχή</i>	6	Σιναράδες.....	29
Δεσποτάτο της Ηπείρου: <i>φωτεινά χρόνια</i>	6	Βαρυπατάδες.....	31
Ανδηγαυοί: <i>φιλική πολιτική προς τον Πάπα</i>	6	Πέλεκας.....	34
Ενετοκρατία: <i>δεύτερη βενετική κατοχή</i>	7	Η λοφώδης Βόρειο-Δυτική Κέρκυρα.....	35
Γαλλική και Ρωσική Κατοχή: <i>Ιόνιος πολιτεία και παιδεία</i>	8	Χωροεπίσκοποι.....	36
Αγγλοκρατία: <i>Δίκτυα και υποδομές</i>	8	Καρουσάδες.....	39
Ενωση: <i>Η προβολή της στο σήμερα</i>	9	Οι πλαγιές του Παντοκράτορα.....	41
Το κτηριακό αποτύπωμα.....	10	Παλαιά Περιθεια.....	42
Βιοκλιματικός Σχεδιασμός και Παθητικά		Άγιος Μάρκος.....	46
Συστήματα.....	11	Ο κάμπος της Λευκίμμης.....	49
Αξιοποίηση του ηλιακού φωτός.....	12	Άγιος Ματθαίος.....	50
Φυσικός αερισμός και ψύξη.....	13	Λευκίμμη.....	52
Μόνωση και θερμική μάζα.....	14	Τα παθητικά συστήματα ως λύσεις στα	
Προσαρμοστικός σχεδιασμός.....	15	προβλήματα της Κερκυραϊκής υπαίθρου.....	56
Σύνοψη.....	16	Συμπεράσματα.....	61
		Βιβλιογραφία.....	62

Εισαγωγή

Η ανάγκη του ανθρώπου να κυριαρχήσει στη φύση δημιούργησε πολιτισμούς σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης. Η ανθρώπινη αυτή δραστηριότητα σε όλες τις πτυχές του παγκόσμιου πολιτισμού εξελίσσεται με διαφορετικούς ρυθμούς σε κάθε εποχή και έχει αξία να καταγράφεται, ειδικά στην εποχή μας που χαρακτηρίζεται από ταχύτητα και αυξανόμενες απαιτήσεις. Παράλληλα η διαρκής αναζήτηση για κάτι διαφορετικό οδηγεί στην υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων και δημιουργεί ένα αίσθημα κορεσμού στη δημιουργικότητα. Ο άνθρωπος του αιώνα μας πνίγεται από την ταχύτητα των πληροφοριών που δέχεται. Μαζί με τον άνθρωπο και οι επιστήμες. Και μαζί με αυτές και η αρχιτεκτονική.

Η αρχιτεκτονική σήμερα βρίσκεται σε διαδικασία συνεχούς αναθεώρησης, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να κάνει το επόμενο της βήμα. Προσαρμοζόμενη στα νέα της δεδομένα, προσπαθεί να αποβάλει τους -ισμούς¹ και την υπερβολή του παρελθόντος και να εντάξει την κοινωνία και την φύση.²

Με την παρούσα εργασία θα επιχειρήσω να παραθέσω τα δεδομένα που έχουμε για την συμπίεση αρχιτεκτονικής και φύσης, λίγο πριν το σημείο μετάβασης από την παράδοση στην νεότερικότητα, που είναι παιδί της βιομηχανικής επανάστασης -19^{ος} αιώνας, εστιάζοντας στην κερκυραϊκή ύπαιθρο, η οποία αν και φέρει ακόμα τα ιστορικά της γνωρίσματα, δεν έχει μελετηθεί επαρκώς.³ Μελετώντας την παράδοση που άφησε η ανώνυμη-λαϊκή αρχιτεκτονική, θα προσπαθήσω να αποκαλύψω τους τρόπους και τα συστήματα συνύπαρξης του ανθρώπου με την φύση.

¹ "This is What's Wrong With Architecture Today" (2023)

² "How Architecture Has Changed in the Past Two Decades" (2023)

³ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ. 248

Ιστορική επισκόπηση

Για να κατανοήσουμε την ποικιλομορφία του κερκυραϊκού κτηριακού αποθέματος, θα χρειαστεί να αντιληφθούμε τις συνθήκες που το διαμόρφωσαν. Οι συνθήκες αυτές μεταβάλλονταν στο πλαίσιο που καθορίζονταν τόσο από το πέρασμα των εποχών όσο και από τις επιδράσεις των κατακτητών που πέρασαν από το νησί, αφήνοντας ανεξίτηλα τα σημάδια τους μέχρι σήμερα.

Αρχαιότητα: Πρώτοι οικισμοί και αποικισμοί

Από τα μυθικά χρόνια υπάρχουν αναφορές στο νησί που ονομαζόταν και Δρεπάνη ή Άρπη ή Μάκρις ή Σχερία και αργότερα Κασσωπαία ή Κεραύνα ή Γοργώ ή Κορυφώ.⁴ Η Κέρκυρα κατοικούνταν πολύ πριν την εποχή της Οδύσειας (12^{ος} αιώνας π.Χ.), καθώς είναι ο τόπος στον

οποίο ξεκινάει ο Οδυσσεάς την αφήγηση της επιστροφής του από την Τροία⁵, γνωστή τότε, ως χώρα των Φαιάκων, που παρουσιάζεται οργανωμένο κράτος με τεχνολογικό πολιτισμό και εξοπλισμένο στόλο. Αρκετά χρόνια πριν τον Τρωικό πόλεμο αναφέρεται ως ενδιάμεσος σταθμός του Ιάσονα και των Αργοναυτών κατά την επιστροφή τους από την Κοχκίδα στην Ιωλκό, με το Χρυσόμαλλο δέρασ και τη Μήδεια⁶.

Αρχαιολογικές ανασκαφές έχουν αποδείξει ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Κερκύρας φαίνεται να εμφανίζονται ήδη από την παλαιολιθική εποχή, καθώς ευρήματα υπάρχουν στον Άγιο Ματθαίο (Αϊ-Μαθθίας). Από την νεολιθική εποχή το σπουδαιότερο εύρημα είναι ο οικισμός του Σιδαρίου. Κατάλοιπα της εποχής του χαλκού συναντούμε στο Κεφάλι, τις Αμφίωνες και τις Ερμωνες.⁷ Για την καταγωγή των πρώτων κατοίκων πριν εγκατασταθούν οι προέλληνες υπάρχουν

⁴ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ. 219

⁵ Όμηρος, *Οδύσεια* ζ-μ

⁶ Απολλωνίου Ρόδου (1988): 4^ο βιβλίο

⁷ «Η Ιστορία της Κέρκυρας» (χ.χ.)

πολλές εικασίες. Μπορεί να ήταν άποικοι των Φοινίκων ή Ιλλυριοί⁸.

Ιστορικοί χρόνοι: Το ελληνικό στοιχείο

Οι πρώτοι Έλληνες που έφτασαν στο νησί ήταν οι Ερετριείς από την Εύβοια (775-750 π.Χ.). Στη συνέχεια αποικίστηκε από τους Κορινθίους (734 π.Χ.) που έκτισαν την αρχαία πόλη και την ακρόπολη που υπάρχει στην σημερινή Ανάληψη. Η πόλη αυτή ονομάστηκε Χερσούπολη, την οποία ο Ξενοφώντας στα Ελληνικά περιγράφει με θαυμασμό για τον πλούτο και την μεγαλοπρέπεια των κτηρίων της, τα ισχυρά τείχη της και την κίνηση στα λιμάνια της⁹. Η Κέρκυρα όμως ως μεγάλη ναυτική δύναμη ίδρυσε δικές της αποικίες και απέκτησε την αυτονομία της από την Κόρινθο αλλά αποτέλεσε το μήλο της έριδος για τις δύο μεγάλες πόλεις-κράτη της εποχής, την Αθήνα και την Σπάρτη. Ο Θουκυδίδης στην ιστορία του περιγράφει

τις εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ ολιγαρχικών και δημοκρατικών που έγιναν το 427π.Χ. στο νησί.¹⁰ Τους επόμενους αιώνες το νησί τέθηκε υπό την προστασία των Μακεδόνων και γνώρισε χρόνια ακμής έως ότου καταληφθεί από τον τύραννο των Συρακουσών και στη συνέχεια από το βασιλιά Πύρρο της Ηπείρου. Σύντομα όμως την χάνει και αυτός για να καταλήξει να είναι η πρώτη ελληνική πόλη που υποτάσσεται στους Ρωμαίους (229 π.Χ.) και μάλιστα με δική της θέληση, για να αποφύγει τις απειλές από τους Ιλλυριούς πειρατές¹¹. Κατά την κατοχή τους η Κέρκυρα χάνει σιγά-σιγά τη δύναμή της και τα προνόμια των πολιτών της.¹² Εμβληματικό μνημείο της περιόδου, ο ναός της πεντάκλιτης βασιλικής της Παλαιόπολης, που κτίστηκε στην καρδιά της αρχαίας πόλης, στην αγορά, και σώζεται έως τις μέρες μας, μάρτυρας αδιάκοπης ιστορίας δεκαπέντε αιώνων.

⁸ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976) σελ. 10

⁹ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 13

¹⁰ Θουκυδίδης (χ.χ.), Ιστορία 1.24.1–1.55.2

¹¹ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 16

¹² «Η Ιστορία της Κέρκυρας» (χ.χ.) - Κάτσιος Σ. κ.ά. (2015):σ 13

Τον 1^ο αι μ.Χ. στην ειδωλολατρική εποχή (επί Καλιγούλα) δύο Έλληνες μαθητές του Αποστόλου Παύλου, ο Άγιος Ιάσωνας και ο Άγιος Σωσίπατρος εγκαταστάθηκαν στην Κέρκυρα και διέδωσαν την Ορθοδοξία στο νησί, η οποία επικράτησε πλήρως δύο αιώνες αργότερα. Ανήγειραν μάλιστα έξω από τα τείχη της πόλεως ναό αφιερωμένο στον Πρωτομάρτυρα Στέφανο.

Βυζάντιο: Επιδρομές και μετακινήσεις

Από το 395 μ.Χ και μέχρι την 4^η Σταυροφορία το 1204, η Κέρκυρα αποτέλεσε μέρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Πρόκειται για πολυτάραχη περίοδο γεμάτη βαρβαρικές επιδρομές και λεηλασίες. Μέχρι τον 11^ο αιώνα. Βάνδαλοι, Γότθοι και Άραβες επέλασαν στο νησί και οδήγησαν στην μετακίνηση των πληθυσμών, αφού η αρχαία πόλη εγκαταλείπεται (που σήμερα βρίσκεται στην περιοχή του αεροδρομίου-

Μονρεπό) και θεμελιώνεται η σημερινή πόλη της Κερκύρας, σε σημείο που ήταν εκ φύσεως πιο οχυρό, πάνω στους δυο βράχους που σήμερα αποτελούν το παλιό φρούριο¹³.

Τον 11ο αιώνα και 12^ο αιώνα την καταλαμβάνουν οι Νορμανδοί. Για την αντιμετώπιση της εισβολής των Νορμανδών ο Αυτοκράτορας Αλέξιος Κομνηνός ζήτησε τη βοήθεια των Βενετών δίνοντάς τους ως αντάλλαγμα μεγάλα εμπορικά προνόμια στην Βυζαντινή αυτοκρατορία. Αλλά με αυτή την συμφωνία άνοιξε ο δρόμος για την διανομή και διάλυση της Αυτοκρατορίας το 1204¹⁴.

Κατά την βυζαντινή περίοδο υπήρχαν στην Κέρκυρα τέσσερις κατηγορίες κατοίκων: οι Καστρινοί (όσοι έμεναν μέσα στην ακρόπολη), οι Εξωκαστρινοί (κάτοικοι των περιχώρων), οι Άγραφοι (χωρικοί που εργαζόνταν στα κτήματα των τιμαριούχων) και οι Βλάχοι (πιθανόν ποιμένες από την Ήπειρο)¹⁵. Η

¹³ Κάτσιος Σ. κ.ά. (2015):σ 13

¹⁴ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ. 17

¹⁵ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ. 18

εμφάνιση των Εξωκαστρινών δείχνει ότι άρχισαν να σχηματίζονται προάστια γύρω από την κεντρική πόλη.

Φραγκοκρατία: πρώτη βενετική κατοχή

Το 1204 με την κατάλυση της βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τους Σταυροφόρους, καταλαμβάνουν την Κέρκυρα οι Βενετοί. Το 1207 η Κέρκυρα και παραχωρήθηκε σαν τιμάριο σε 10 ευγενείς Ενετούς, για να μπορούν οι Ενετοί να εστιάσουν την κυριαρχία τους στις υπόλοιπες κτήσεις τους. Η Κέρκυρα κράτησε ζωντανή την παράδοση την γλώσσα και την ορθοδοξία αλλά δεν αποτέλεσε ποτέ ξανά μέρος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η Ενετική κυριαρχία παρέμεινε ως το 1214.¹⁶

Δεσποτάτο της Ηπείρου: φωτεινά χρόνια

Στη συνέχεια η Κέρκυρα περιήλθε στο Δεσποτάτο της Ηπείρου. Την περίοδο

αυτή τα τιμάρια των Ενετών διαιρέθηκαν σε μικρότερα και αποδόθηκαν στους Κερκυραίους. Για την καλύτερη οχύρωση του νησιού χτίστηκε το Αγγελόκαστρο, το φρούριο πάνω από την Παλαιοκαστρίτσα. Οργανώνεται και η άμυνα του νησιού. Η κυριαρχία των Δεσποτών έδωσε πολλά δικαιώματα στο λαό της Κερκύρας και στην τοπική εκκλησία. Διατηρήθηκε ως το έτος 1259, όταν δόθηκε ως προίκα από τον Μιχαήλ Δούκα τον Β' στον γαμπρό του Μανφρέδο της Σικελίας. Μετά τον θάνατο του Σικελού, το 1267, το νησί κατέληξε σε νέα φραγκική κατοχή από τους Ανδηγαυούς¹⁷.

Ανδηγαυοί: φιλική πολιτική προς τον Πάπα

Οι πρίγκηπες της Νάπολης κυριάρχησαν στο νησί για 120 χρόνια (1267-1386). Η πολιτική τους ήταν εξαιρετικά εχθρική προς τους Κερκυραίους και την Ορθοδοξία. Κατήργησαν πολλά προνόμια των κατοίκων, μοίρασαν τα

¹⁶ Κάτσιος Σ. κ.ά. (2015):σ 13

¹⁷ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 20

τιμάρια σε Ιταλούς και οι εκκλησίες πέρασαν στα χέρια των καθολικών. Διοικητικά το νησί διαιρέθηκε σε 4 Βαϊλάτα¹⁸.

Ενετοκρατία: δεύτερη βενετική κατοχή

Το 1386 οι Κερκυραίοι υπό το φόβο νέων επιδρομών ζήτησαν προστασία από τη Γαληνότατη Δημοκρατία. Έτσι οι Βενετοί προσέφεραν 30.000 χρυσά δουκάτα στο βασίλειο της Νεάπολης για να εδραιώσουν την κυριαρχία τους στο νησί¹⁹ για τους επόμενους περίπου πέντε αιώνες, στην οριακή γραμμή του Ορθόδοξου και του Λατινικού κόσμου κηρύττοντας ανεξίθρησκεία και λειτουργώντας ως ωσμωτική μεμβράνη ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς. Στο διάστημα αυτό οι Τούρκοι πολιορκήσαν 5 φορές το νησί αλλά απέτυχαν χάρη στα απόρθητα Βενετσιάνικα φρούρια. Η Βενετοκρατία, τους τέσσερις αιώνες που

διήρκεσε δημιούργησε έναν ιδιότυπο επτανησιακό πολιτισμό, μεταφέροντας υλικό και πνευματικό πλούτο, ασκώντας ευεργετικότερη επίδραση, στην οικονομία, τα γράμματα και τις τέχνες.²⁰

Οι Ενετοί χώρισαν το νησί σε τέσσερις περιφέρειες, που τις ονόμασαν *Βαϊλάτα* (Ballie) για να μπορέσουν να ελέγχουν καλύτερα τη διοίκηση και την οικονομία.

Οι πολίτες διακρίνονται στους ευγενείς (ασχολούνται με τις επιχειρήσεις και έχουν πολιτικά δικαιώματα), την αστική τάξη (ασχολούνται με το εμπόριο και τις επιστήμες) και την λαϊκή τάξη (που εργάζεται για τους τιμαριούχους στα αρχοντικά τους που χτίζονται στην εξοχή). Από τον 14^ο ως τον 16^ο αιώνα εγκαθίστανται στο νησί Εβραίοι κυρίως από την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Νότια Ιταλία, οι οποίοι απέκτησαν δύναμη και πλούτο από το εμπόριο. Στο νησί υπήρχαν και Τσιγγάνοι, οι οποίοι είχαν δικό τους τιμάριο²¹.

¹⁸ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 21

¹⁹ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 24

²⁰ Κάτσιος Σ. κ.ά. (2015):σ 14

²¹ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 28

Γαλλική και Ρωσική Κατοχή: *Ιόνιος πολιτεία και παιδεία.*

Η ενετοκρατία έπαυσε σε όλα τα Ιόνια νησιά το 1797 με την κατάλυση των Ενετών από τον Γαλλικό στόλο. Οι Κερκυραίοι δέχθηκαν αρχικά με ενθουσιασμό τους νέους κατακτητές επηρεασμένοι από τα κηρύγματα της Γαλλικής Επανάστασης για την παιδεία ευεπλιστώντας και στην κατάργηση της αριστοκρατικής εξουσίας.

Δύο χρόνια αργότερα οι Ρώσοι καταλαμβάνουν το νησί και το 1800 υπογράφουν συνθήκη με την Τουρκία με την οποία τα νησιά αποτέλεσαν ανεξάρτητο κράτος με την ονομασία Ιόνιος Πολιτεία. Αυτό το κράτος που διάσχιζε μια περίοδο ακμής και πραγματοποίησε στην Κέρκυρα τον θεσμό της βιβλιοθήκης. Η Ιόνιος Πολιτεία διατηρήθηκε επτά χρόνια και το 1807 επανήλθε στους Γάλλους.

Η διορισμένη διοίκηση του νησιού ήταν πάλι από την τάξη των ευγενών και η

οικονομική απομύζηση που τους επιβλήθηκε ήταν ισχυρότερη από την προηγούμενη. Μετά την συνθήκη του Καμποφόρμιο, με την οποία τα Ιόνια Νησιά αποτελούσαν αποικία του Γαλλικού κράτους, και εξαιτίας των κατασχέσεων και της κακής συμπεριφοράς των Γάλλων στρατιωτών, που μένοντας απλήρωτοι άρχισαν να λεηλατούν εκκλησίες, ο λαός θεώρησε την γαλλική κατοχή χειρότερη από την βενετική και στράφηκε εναντίον της.²²

Όσα χρόνια οι Κερκυραίοι και οι Γάλλοι έζησαν μαζί στο νησί αναπτύχθηκε η δημόσια εκπαίδευση και ιδρύθηκε η πρώτη Ιόνιος ακαδημία και το τυπογραφείο.²³

Αγγλοκρατία: *Δίκτυα και υποδομές.*

Η γαλλική κυριαρχία τελειώνει τον Μάρτιο του 1814 όταν ιδρύεται το κράτος των ηνωμένων πολιτειών των Ιονίων νήσων υπό την προστασία της μεγάλης Βρετανίας. Η Ιερά συμμαχία υπογράφει τη

²² Κάτσιος Σ. κ.ά. (2015)

²³ Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α. (1976): σ 32

συνθήκη του Παρισιού 20 Νοεμβρίου του 1815, προκειμένου να αναδιανέμει τα εδάφη μετά το πέρας των ναπολεόντειων πολέμων. Με τη συνθήκη αυτή τίθεται υπό τον απόλυτο έλεγχο της μεγάλης Βρετανίας τα νησιά του Ιονίου.²⁴ Κατά τη διάρκεια της αγγλοκρατίας στην Κέρκυρα, καταργούνται τα τιμάρια και παρατηρήθηκε σημαντική ανάπτυξη στον τομέα των υποδομών. Οι Βρετανοί επένδυσαν σημαντικά σε έργα υποδομής με στόχο τη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης του νησιού. Σημαντικά λιμάνια ανακαινίστηκαν και επεκτάθηκαν, ενισχύοντας το εμπορικό και ναυτικό κύκλωμα της Κερκύρας. Επίσης, κατασκευάστηκαν δρόμοι και γέφυρες προκειμένου να βελτιωθεί η συνδεσιμότητα εντός του νησιού. Αυτές οι υποδομές, συνέβαλαν στην εξέλιξη της τοπικής οικονομίας, αλλά επίσης διαμόρφωσαν το τοπίο της Κερκύρας, αφήνοντας πολλά από τα έργα αυτά να αντικατοπτρίζουν ακόμη και σήμερα τον

αρχιτεκτονικό χαρακτήρα της περιόδου της βρετανικής κυριαρχίας.²⁵ Παράλληλα, και η βρετανική επιρροή είχε επίσης πολιτιστικό αντίκτυπο, επηρεάζοντας τον τρόπο ζωής και τις παραδόσεις της τοπικής κοινωνίας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της ίδρυσης της Ιονίου Ακαδημίας, του πρώτου Ελληνικού πανεπιστημίου. Η αγγλοκρατία διήρκεσε 50 χρόνια, μέχρι το 1864, όταν η Κέρκυρα παραχωρήθηκε στην Ελλάδα ως μέρος της περιφερειακής ενοποίησης. Αυτή η περίοδος αφήνει το στίγμα της στο νησί, συνδυάζοντας τη βρετανική κληρονομιά με την ιστορία και τον πολιτισμό της Κερκύρας. Τα κτήρια αυτής της περιόδου είναι χτισμένα στο νεοκλασικό πνεύμα από Έλληνες αρχιτέκτονες

Ενωση: Η προβολή της στο σήμερα

Την 13 Ιουλίου το 1863 με τη συμφωνία που υπέγραψαν η Δανία, η μεγάλη Βρετανία, η Ρωσία και η Γαλλία αποφασίστηκε η παραχώρηση των Ιονίων

²⁴ Στανέλλος Λ. (2015): σ 15

²⁵ Στανέλλος Λ. (2015): σ 26

νήσων στην Ελλάδα. Με τον τρόπο αυτό αναγνωρίζουν το βασίλειο της Ελλάδος υπό τον τότε βασιλέα Γεώργιο Α'. Η πρόταση εγκρίθηκε από την Ιωνία γερουσία στις 5 Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου και με τη συνθήκη του Λονδίνου (3 Νοεμβρίου του 1863) η απόφαση τέθηκε σε εφαρμογή. Στις 2 Ιουνίου του 1864 οι βρετανοί αποχωρούν. Η Κέρκυρα μαζί με τα υπόλοιπα επτάνησα αποτελούν και επίσημα μέλος της Ελληνικής επικράτειας.²⁶ Πλέον το νησί μοιράζεται τις τύχες και τα δεινά της σύγχρονη ελληνικής ιστορίας. Κατά την περίοδο του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου οι Ιταλοί βομβαρδίζουν την Κέρκυρα, ενώ κατά το πέρας της Ιταλικής κατοχής, πυρπολούν την πόλη καθώς εγκαταλείπουν το νησί. Η φωτιά καταστρέφει την μισή έκταση της πόλης, ενώ τα σημεία των βομβαρδισμών είναι ακόμη εμφανή έως σήμερα, υπό την μορφή πλατειών. Η πόλη της Κερκύρας κηρύσσεται διατηρητέα. Καθώς ο πληθυσμός αυξάνεται περιφερειακά της

πόλης, ανακινείται η οικοδόμηση στην ύπαιθρο. Ταυτόχρονα η έντονη τουριστική δραστηριότητα του νησιού επιτάσσει τεράστιες εκτάσεις γης, επιταχύνοντας την ανοικοδόμηση.

Το κτηριακό αποτύπωμα.

Η διαρκής παρουσία ποικίλων λαών και πολιτισμών στο πέρασμα των αιώνων προσδίδουν στην Κέρκυρα μοναδικό κτηριακό απόθεμα, συγκεντρώνοντας αρχιτεκτονήματα από όλες τις εποχές και τους πολιτισμούς: οι αρχαιότητες, τα βυζαντινά και ενετικά φρούρια, οι ναοί, τα αρχοντικά της πόλης και της υπαίθρου, τα παλάτια που άφησαν διάφοροι βασιλείς χαρακτηρίζουν την Κέρκυρα. Στην κερκυραϊκή ύπαιθρο, λόγω των λιτών κατασκευών και της χαμηλής σπουδαιότητας που συνόδευε ανά τους αιώνες τα αγροτικά σπίτια της υπαίθρου, η λαϊκή κατοικία που διασώζεται είναι κατά βάση του 18ου αιώνα.

²⁶ Στανέλλος Α. (2015): σ 16

Βιοκλιματικός Σχεδιασμός και Παθητικά Συστήματα.

Η έννοια του βιοκλιματικού σχεδιασμού αναδύθηκε στον αρχιτεκτονικό και σχεδιαστικό χώρο ως αντίδραση στις αυξανόμενες ανησυχίες σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Κατά τη δεκαετία του 1970, η αναγνώριση της ανάγκης για λύσεις στον σχεδιασμό που θα λαμβάνουν υπόψη τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και θα αξιοποιούν τους φυσικούς πόρους και τις κλιματικές συνθήκες ενός τόπου οδήγησε στη διαμόρφωση αυτής της προσέγγισης, με στόχο τη βελτιστοποίηση της ενεργειακής χρήσης και της ανθρώπινης άνεσης.²⁷ Η βιοκλιματική αντίληψη αναπτύσσεται γύρω από την ενεργητική σχέση μεταξύ του κτηριακού κελύφους και του τοπικού κλίματος, στοχεύοντας στην ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης ενέργειας και τη δημιουργία θερμικής

άνεσης καθ' όλο το έτος.²⁸ Προκειμένου να εκταμιεύεται η ηλιακή ενέργεια και να αξιοποιούνται οι αιολικές δυνάμεις προκύπτουν οι ανάλογες αρχές σχεδιασμού γύρω από τις οποίες περιστρέφεται η χωροθέτηση και οργάνωση του αρχιτεκτονήματος.²⁹

1. Αξιοποίηση του ηλιακού φωτός
2. Φυσικός αερισμός και ψύξη
3. Μόνωση και θερμική μάζα
4. Προσαρμοστικός σχεδιασμός
5. Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας
6. Χρήση υγιεινών και αειφόρων συστημάτων

Αυτές οι αρχές που μας απασχολούν σήμερα, δεν υπήρχαν στις παραδοσιακές κοινωνίες ως τεκμηριωμένες έννοιες, τόσο γιατί οι καθημερινές μέριμνες είχαν τελείως διαφορετικό προσανατολισμό από αυτές του συγχρόνου ανθρώπου όσο και γιατί

²⁷ Alexander, C. (1977)

²⁸ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σ 60

²⁹ Szokolay & Brisbin, (2004)

πολλές από τις τεχνολογίες – τεχνογνωσίες που αφορούν στον βιοκλιματικό σχεδιασμό δεν υπήρχαν. Όμως οι παραδοσιακές κοινωνίες είχαν το χαρακτηριστικό της μακράς διαβίωσης στον ίδιο τόπο. Έτσι στην πορεία της ύπαρξής τους προσπαθούσαν να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους, εμπειρικά και με πόρους τους οποίους διέθεταν. Αυτό ακριβώς είναι και το σημείο – τομή παραδοσιακής και βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής: η τοπική και κατά βάση οικολογική οικονομία σε συνδυασμό με τη μακρόχρονη προσαρμογή των κτηρίων στο εντόπιο κλίμα. Στη συνέχεια θα αναλύσουμε τις πρώτες 4 αρχές σχεδιασμού καθώς αυτές αφορούν στην ανάλυση των παραδοσιακών οικημάτων.

Αξιοποίηση του ηλιακού φωτός

Ο ήλιος αποτελεί ζωτικό στοιχείο στο σχεδιασμό ενός κτηρίου, εκπέμποντας

φως και θερμότητα που επηρεάζουν τους χώρους του. Το φως, με την ευεργετική του παρουσία, συμβάλει στη διάταξη του χώρου, δημιουργώντας φυσικό φωτισμό που ενισχύει την αισθητική και την ευεξία των χρηστών.³⁰ Αντίστοιχα, η θερμότητα του ηλίου μπορεί να αξιοποιηθεί ενεργητικά ή παθητικά, ανάλογα με τις εποχές.³¹

Κατά τους χειμερινούς μήνες, προτεραιότητα δίνεται στη μέγιστη αξιοποίηση του ηλίου για θέρμανση και φωτισμό.³² Αυτό επιτυγχάνεται με τη χρήση μεγάλων και καλά μονωμένων τζαμιών προς τις κατευθύνσεις του ηλίου, καθώς και με τη χρήση θερμικών μαζών για να αποθηκεύεται η θερμότητα και να απελευθερώνεται κατά τις ψυχρές νύχτες, συνθήκη που θα αναλυθεί στην συνέχεια (βλ 3 Μόνωση και Ενεργειακή μάζα).

Κατά το θέρος, γίνεται εστίαση στη σκίαση και το φιλτράρισμα των ακτινών του ηλίου. Αυτό επιτυγχάνεται με

³⁰ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σ 154

³¹DeKay, M., & Brown, G. Z. (2014)

³² Szokolay & Brisbin, (2004): σσ 23-38

εξωτερικά στοιχεία, όπως σταθερά ή ρυθμιζόμενα σκίαστρα, πέργκολες, αστρέχες, φυτεύσεις για φυσική σκίαση, και επιλεκτική χρήση υλικών που αντικατοπτρίζουν το φως³³, όπως μέταλλα, λειασμένες επιφάνειες, εφυαλωμένα στοιχεία κλπ.³⁴ Όλα τα παραπάνω στοιχεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τον έλεγχο της ποσότητας του ηλιακού φωτός που εισέρχεται στο κτίριο, με απώτερο σκοπό την αποτροπή της υπερθέρμανσης των επιφανειών και του κτηρίου.

Σε κάθε περίπτωση, ο προσανατολισμός και η οργάνωση των εσωτερικών χώρων, έτσι ώστε οι κυριότεροι χώροι να είναι κοντά στα νοτινά παράθυρα και οι βοηθητικοί στραμμένοι στην αντίθετη κατεύθυνση, ενισχύει τη βιοκλιματική απόδοση του κτηρίου, προσφέροντας βιώσιμες λύσεις για την ενέργεια και τη θέρμανση.³⁵ Με τη σωστή ρύθμιση αυτών των παραμέτρων, το κτήριο επιτυγχάνει την ιδανική ισορροπία μεταξύ

ενεργειακής απόδοσης και υψηλής ποιότητας ζωής για τους κατοίκους του.

Φυσικός αερισμός και ψύξη

Ο φυσικός αερισμός και η φυσική ψύξη αποτελούν σημαντικούς πυλώνες του βιοκλιματικού σχεδιασμού, επιτρέποντας τη βελτίωση της θερμικής άνεσης και τη μείωση της ανάγκης για μηχανική ψύξη.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο φυσικός αερισμός χρειάζεται υπολογισμός για τη χωροθέτηση και το μέγεθος τόσο των ανοιγμάτων όσο και των εσωτερικών διαρρυθμίσεων. Με τον τρόπο αυτό μπορούν να σχεδιαστούν φωταγωγοί, και παραπετάσματα που επιτρέπουν τη φυσική ροή του αέρα.³⁶

Η κατάλληλη διαχείριση του φυσικού αερισμού μπορεί με την σειρά της να οδηγήσει και στην ρύθμιση της εσωτερικής θερμοκρασίας. Φεγγίτες

³³ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σ 155

³⁴ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σ 81-91

³⁵ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σ 68

³⁶ Φλώρος Χ., (2014)

εξαερισμού μπορούν να συμβάλουν τόσο στην εκτόνωση των εγκλωβισμένων θερμικών μαζών όσο και στην αποβολή της κακοσμίας και της υγρασίας. Παράλληλα με την χωροθέτηση του κτηρίου και η φύτευση μπορεί να συνδράμει, πέραν από τον σκιασμό κατά το θέρος, ανακατευθύνοντας τα εξωτερικά ρεύματα.³⁷

Οι πρακτικές του βιοκλιματικού σχεδιασμού βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης, ενσωματώνοντας αρχές της Φυσικής (βλ. Μηχανική Ρευστών)³⁸ στον χώρο βοηθούν στη δημιουργία ενός ρυθμιζόμενου και υγιούς περιβάλλοντος.

Μόνωση και θερμική μάζα

Τόσο η μόνωση, όσο η θερμική μάζα είναι κρίσιμοι παράγοντες στον βιοκλιματικό σχεδιασμό, καθώς επηρεάζουν τη θερμική άνεση, την

ενεργειακή απόδοση και τη γενική απόδοση του κτιρίου.

Η καλή μόνωση είναι καίρια για την αποφυγή των θερμικών απωλειών το χειμώνα και τη διατήρηση της δροσιάς το καλοκαίρι. Στη βιοκλιματική προσέγγιση, η μόνωση ενθαρρύνεται για να διατηρηθεί η θερμική σταθερότητα. Στα πλαίσια της αειφόρου οικονομίας, προτιμώνται φυσικά υλικά μόνωσης όπως χώμα, ξύλο και οργανικές ίνες (καλάμια, στάχυα, τρίχες από ζώα κ.α.) για τη βιοκλιματική απόδοση και την ανακύκλωση. Τέλος η χρήση αεριζόμενων δωματίων, στεγών και δαπέδων βελτιώνει τη μόνωση, επιτρέποντας την κυκλοφορία του αέρα και εμποδίζοντας τη μετάδοση θερμότητας.³⁹ Αν και το σύστημα αυτό είναι εμφανές σε παραδείγματα της ρωμαϊκής περιόδου ωστόσο δεν χρησιμοποιείται συχνά (δύσκολα θα συναντήσουμε τέτοιο παράδειγμα) στην ανώνυμη αρχιτεκτονική της Κερκύρας.

³⁷ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σσ 91-95

³⁸ Szokolay & Brisbin, (2004): σσ 31, 75-79

³⁹ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σσ 118-120

Τη θερμική μάζα μπορούμε να τη φανταστούμε σαν «θερμική μπαταρία του κτηρίου». Με την χρήση υλικών μεγάλης θερμοχωρητικότητας (C), όπως το μάρμαρο, η πέτρα, το σκυρόδεμα, το χώμα κ.α. μπορούμε να συλλέγουμε την ηλιακή ενέργεια στις εσωτερικές επιφάνειες του κτηρίου. Αν η επιλογή του υλικού έχει τον κατάλληλο συντελεστή θερμικής αγωγιμότητας (λ) κατά τις νυκτερινές ώρες εκλύεται η αποθηκευμένη ενέργεια από τα τοιχώματα προς τους εσωτερικούς χώρους.⁴⁰ Με τον τρόπο αυτό ρυθμίζεται παθητικά η εσωτερική θερμοκρασία.⁴¹

Επίσης η θερμική μάζα μπορεί να βοηθήσει στην ομαλή ροή του φυσικού αερισμού, βοηθώντας στη διατήρηση φρέσκου αέρα, καθώς δημιουργεί σταθερές συνθήκες στο εσωτερικό του κτηρίου. Συνδυάζοντας μόνωση και θερμική μάζα, επιτυγχάνεται ένα ισορροπημένο κλίμα εντός του κτιρίου, προωθώντας τη βιοκλιματική και ενεργειακή απόδοση.⁴²

Προσαρμοστικός σχεδιασμός

Ο προσαρμοστικός σχεδιασμός συμπεριλαμβάνει τις ιδιαίτερες κλιματικές συνθήκες και τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε περιοχής. Επιστρατεύει κριτικά διαφορετικές στρατηγικές και τεχνολογίες (κυρίως τις προαναφερθείσες), προκειμένου να ανταποκριθεί στις κλιματικές αλλαγές, τις εποχιακές και περιβαλλοντικές μεταβολές.

(α) Η αναγνώριση και εκμετάλλευση των φυσικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος (διελεύσεις των ανέμων, ηλιοφάνεια, σκίαση, συχνότητα καιρικών φαινομένων κ.ά.) για βέλτιστη ενεργειακή απόδοση, (β) η χρήση υλικών που είναι ευέλικτα και αντιδρούν στις μεταβολές των συνθηκών, (γ) η κατάλληλη τοποθέτηση των υλικών στον χώρο σε συνεργασία με τον σχεδιασμό συστημάτων σκίασης, εξαερισμού και θερμοχωρητικότητας, προσφέρουν ευελιξία για τον ένοικο,

⁴⁰ Szokolay & Brisbin, (2004): σσ 9, 60

⁴¹ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017): σσ 111-117

⁴² Ανδρεαδάκη, Ε. (2017): σ 127

ανάγοντας την κατοικία σε ένα ρυθμιζόμενο «οργανισμό».⁴³

Έτσι ο προσαρμοστικός σχεδιασμός εκτός από το μικρόκλιμα της κατοικίας μπορεί να επηρεάσει και το μικρόκλιμα της περιοχής – γειτονιάς, και με μακροπρόθεσμο μάλιστα ορίζοντα, προλαμβάνοντας έτσι τις τυχόν αλλαγές στο περιβάλλον κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής του κτιρίου. Κατ' επέκταση ο προσαρμοστικός σχεδιασμός μπορεί να εφαρμοστεί σε διάφορα επίπεδα, από τον σχεδιασμό ενός μεμονωμένου κτηρίου μέχρι τον σχεδιασμό μιας ολόκληρης περιοχής ή πόλης.⁴⁴

Σύνοψη

Οι τέσσερις αρχές που παρουσιάστηκαν, παίζουν κομβικό ρόλο για τον ενεργειακό χαρακτήρα των κτηρίων, και έχουν ως επί το πλείστον παθητικό χαρακτήρα. Δηλαδή

διαχειρίζονται την ενέργεια του ήλιου (θερμότητα) και την κίνηση του αέρα χωρίς την απαίτηση παροχής ενέργειας από τρίτες πηγές (ενεργητικά συστήματα). Σε αντίθεση με τα ενεργητικά, τα παθητικά συστήματα σχεδιάζονται ταυτόχρονα με τον χώρο, ενώ τα ενεργητικά έρχονται να συμπληρώσουν ενεργειακές αστοχίες σε συνήθως υλοποιημένους χώρους.

Κλιματικά δεδομένα

Πριν εστιάσουμε στις επιμέρους περιοχές μελέτης, μέσω των δεδομένων της Εθνικής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας (Ε.Μ.Υ.)⁴⁵, μπορούμε να δώσουμε μια γενική εικόνα για το κερκυραϊκό κλίμα.

Η Κέρκυρα, βρίσκεται στο Ιόνιο Πέλαγος, και απολαμβάνει μεσογειακό κλίμα με έντονη υγρασία τόσο από το υψηλό βαρομετρικό, όσο και από την θάλασσα που την περιβάλλει. Η υγρασία είναι σταθερά υψηλή, μεταξύ 65-75%, σε όλη την επικράτεια και όλο το χρόνο. Οι

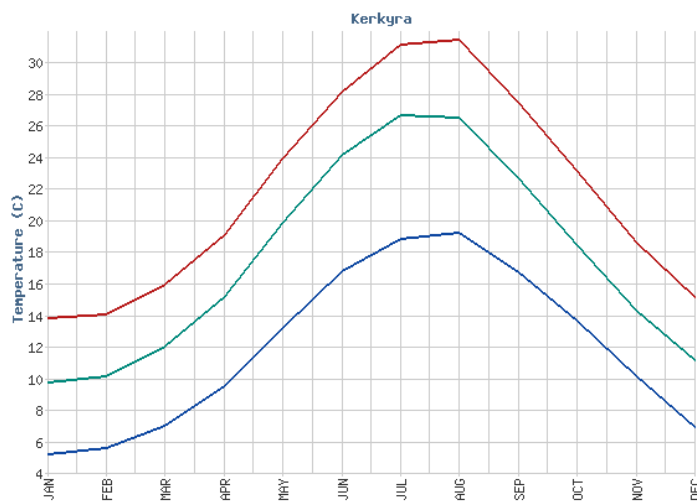
⁴³ Ανδρεαδάκη, Ε. (2017):σσ 126-127

⁴⁴ Αραβαντινός, Α. (1997): 4 κεφάλαιο

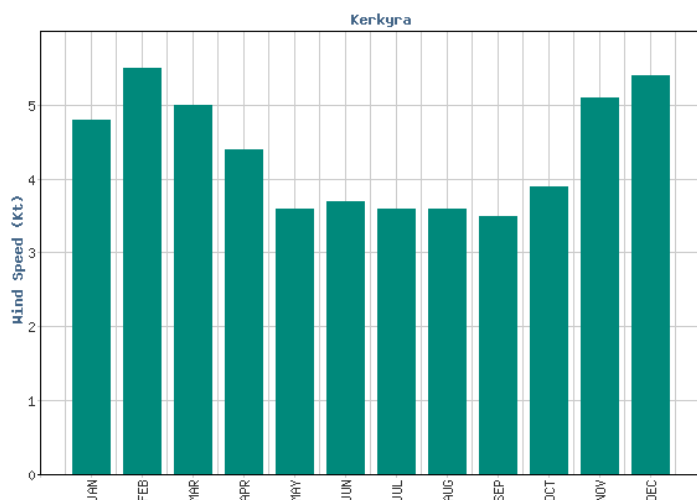
⁴⁵ Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία

καλοκαιρινοί μήνες είναι θερμοί, με υψηλές θερμοκρασίες που μπορεί να φτάσουν συχνά πάνω από τους 30°C. Οι χειμερινοί μήνες είναι ήπιοι, με χαμηλότερες θερμοκρασίες αλλά συνήθως ανώτερες από τις περιοχές με ήπιο κλίμα. Οι βροχές κατανέμονται συνήθως ομοιόμορφα κατά τη διάρκεια του έτους, με εντονότερη βροχόπτωση κατά τους χειμερινούς μήνες. Οι άνεμοι στην Κέρκυρα πνέουν από όλες τις διευθύνσεις με μέσο όρο έντασης τα 3b-4b, ωστόσο προσβάλλουν το νησί κυρίως νότιοι άνεμοι.

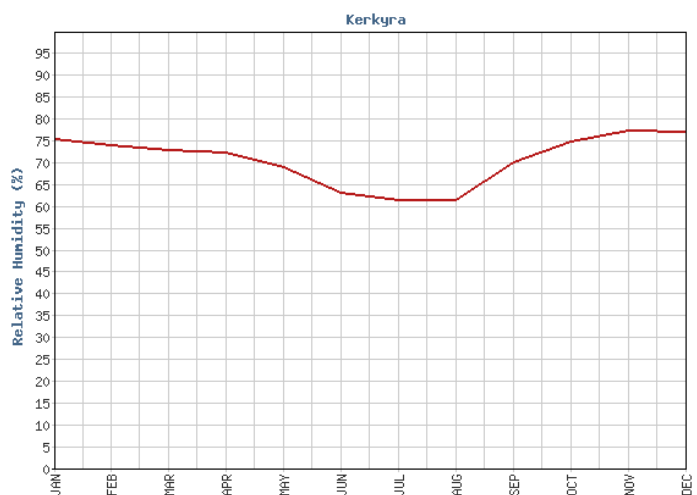
Στην παρούσα εργασία δεν θα γίνει τεκμηρίωση για τις ειδικές κλιματικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε χωριό, καθώς για να μελετηθούν ξεχωριστά απαιτείται συνεργασία και άλλων ερευνητών, πλήθος πόρων και ενεργειών. Είναι αντιληπτό ότι τα δεδομένα αλλάζουν ανάλογα με το υψόμετρο, τον προσανατολισμό, την εγγύτητα στην θάλασσα, την βλάστηση και τις γεωλογικές ιδιορρυθμίες τού εδάφους.

Ε.Μ.Υ. Περίοδος Κλιματικών Δεδομένων: 1955-2010. Θερμοκρασία

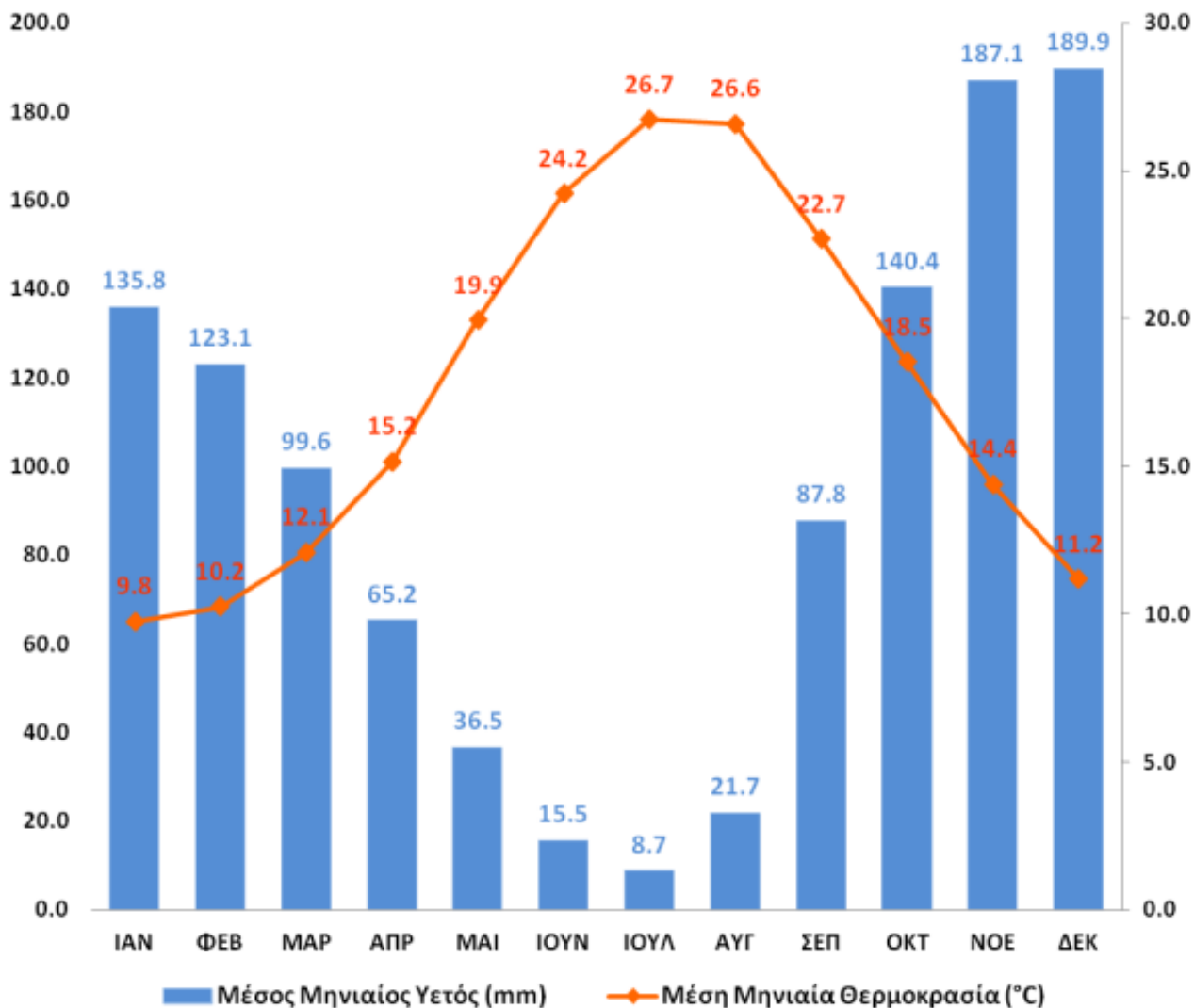

Ε.Μ.Υ. Περίοδος Κλιματικών Δεδομένων: 1955-2010. Άνεμος

Ε.Μ.Υ. Περίοδος Κλιματικών Δεδομένων: 1955-2010. Υγρασία

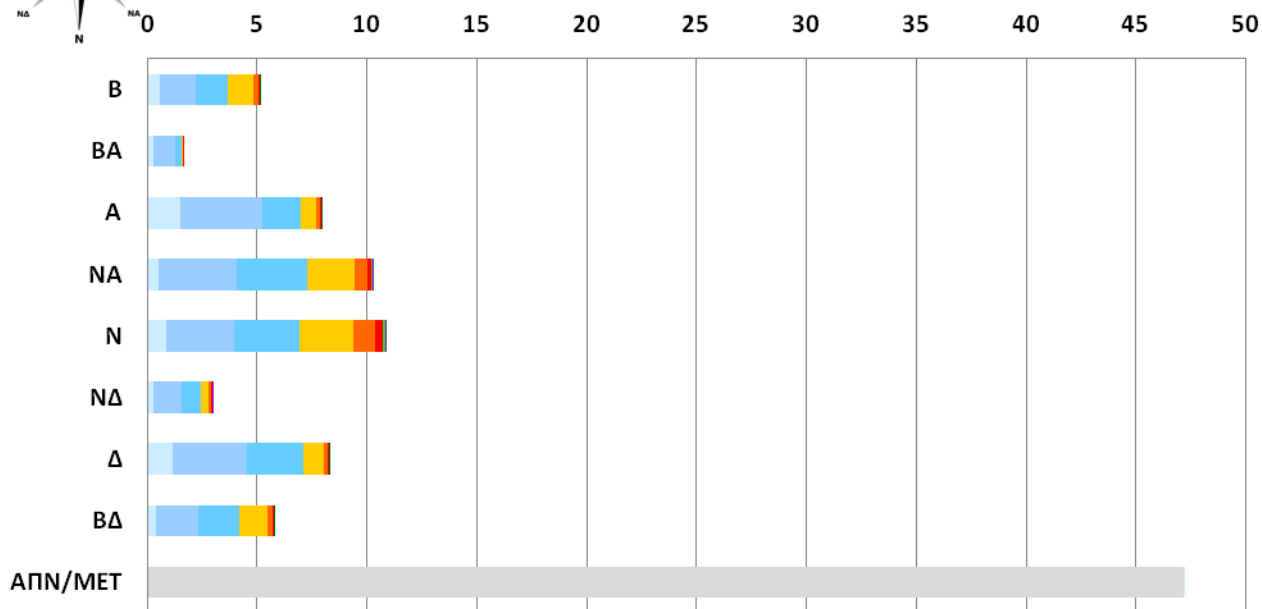
Ομβροθερμικό διάγραμμα Κέρκυρα

Ετήσιες συχνότητες ανέμου (%)

Κέρκυρα

	ΑΠΝ/ΜΕΤ	ΒΔ	Δ	ΝΔ	Ν	ΝΑ	Α	ΒΑ	Β
■ Απνοια	47.16								
■ 1b	0.00	0.41	1.17	0.29	0.87	0.52	1.49	0.28	0.55
■ 2b	0	1.92	3.40	1.27	3.09	3.53	3.75	0.99	1.67
■ 3b	0	1.87	2.53	0.86	2.96	3.26	1.75	0.31	1.46
■ 4b	0	1.25	0.97	0.38	2.47	2.12	0.72	0.06	1.15
■ 5b	0	0.25	0.15	0.11	0.97	0.60	0.16	0.00	0.25
■ 6b	0	0.06	0.05	0.05	0.38	0.20	0.04	0.00	0.04
■ 7b	0	0.01	0.01	0.01	0.09	0.04	0.01	0	0.00
■ 8b	0	0.00	0.00	0.00	0.01	0.01	0.00	0	0.00
■ >=9b	0	0	0	0.00	0.00	0.00	0	0	0

Ερευνα Πεδίου

Μεθοδολογία

Στην προσπάθεια ανάγνωσης και κατανόησης της προσαρμογής της παραδοσιακής δόμησης στα τοπικά γεωμορφολογικά και κλιματικά χαρακτηριστικά, κρίθηκε απαραίτητη η επιτόπου αυτοψία. Η ερευνά πεδίου έλαβε χώρα σε 11 χωριά της Κερκύρας, το χρονικό διάστημα Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2023.

Τα 11 χωριά αποτελούν τη βάση της έρευνας που έγινε σε συγκεκριμένα υποσύνολα της κερκυραϊκής επικράτειας. Τα υποσύνολα αυτά ταυτίζονται με τα *Βαϊλάτα* (Ballie), περιφέρειες στις οποίες οι Ενετοί χώρισαν διοικητικά την Κέρκυρα, καθώς η χάραξη τους συμπίπτει με τις γεωμορφολογικές ιδιαιτερότητες του νησιού. Η επιλογή αυτή έγινε καθώς οι *Ballie* αποτελούν κοινό τόπο στο ερευνητικό αντικείμενο, τόσο γιατί η διαφορετική διοίκηση όσο και οι

γεωμορφολογικές διαφορές μαζί με το μικροκλίμα που δημιουργούσαν, παρείχαν διαφορετικά προτερήματα και πόρους στην οργάνωση της συνολικής οικονομίας του νησιού.

Οι *Ballie* χωρίζουν την Κέρκυρα σε τέσσερα μέρη. Ξεκινώντας από τον νότο και καθόλη την στενή λωρίδα γης που χαρακτηρίζει την νότια Κέρκυρα βρίσκεται η *Ballia di Lefchimo* (Περιφέρεια της Λευκίμμης). Ανεβαίνοντας προς το βορρά την διαδέχεται η *Ballia di Mezo* (Περιφέρεια της Μέσης). Και τέλος καταλέγει κανείς στις *Ballia di Oros* (Περιφέρεια του Όρους) περιμετρικά του όρους του Παντοκράτορα και *Ballie di Agiru* (Περιφέρεια του Γύρου) που εκτείνεται στον υπόλοιπο κερκυραϊκό βορρά.⁴⁶

Κατά την επίσκεψη στις περιφέρειες αυτές έγινε η επιλογή των οικισμών, με βάση την ιδιαίτερη και μοναδική τοποθεσία τους, ώστε να παρατηρηθεί αν υπάρχουν διαφορετικοί

⁴⁶ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ. 230

χειρισμοί στο εκάστοτε οικιστικό σύνολο. Κατά την επίσκεψη στα χωριά καταγράφηκαν 1-2 χαρακτηριστικά κτήρια, που μορφολογικά και χωροταξικά ενσωμάτωναν τους περισσότερους χειρισμούς. Η αποτύπωση έγινε με χρήση ηλεκτρονικού μέτρου ακριβείας, φωτογραφίες, βίντεο και σκίτσα – σκαριφήματα. Παράλληλα κατά την

αποτύπωση συλλέχτηκαν και κάποιες πληροφορίες μέσω συνεντεύξεων (όλα τα παραπάνω υπάρχουν συγκεντρωμένα σε συνοδευτικό ψηφιακό αρχείο). Τα χωριά τα οποία μελετήθηκαν είναι τα ακόλουθα: Κυνοπιάστες, Σιναράδες, Βαρυπατάδες, Πέλεκας, Χωροεπίσκοποι, Καρουσάδες, Περίθεια, Άγιος Μάρκος, Άγιος Ματθαίος, Λευκίμμη και Παλαιοχώρι.

Ενετικός Χάρτης των Βαϊλάτων "Nova et exactissima Geographica Delineatio Insulae Corfu seu Corsulae"

μεταξύ τους δε. Οργανώνονταν συνήθως, σε πλαγιές (Γαστούρι, Άνω Κορακιάνα), σε ημιορεινές θέσεις στην περιοχή του Όρους (Περίθεια, Πετάλεια), σε κορυφές λόφων (Πέλεκας, Βαρυπατάδες) είτε σε πεδινά σημεία (Κανακάδες, Περουλάδες, Λευκίμμη), ενώ εξαιρετικά σπάνια ήταν παραθαλάσσια (Κασσιόπη, Μπενίτσες).⁴⁷ Η επιλογή των θέσεων δεν γινόταν τυχαία. Οι δύο βασικοί λόγοι που έκρυβαν τα χωριά στους λόφους και στις πλαγιές ήταν οι πειρατές και οι ψυχροί βόρειοι άνεμοι.

Οι παραπάνω παράγοντες οργανώνουν τα χωριά, και στην μικρότερη τους κλίμακα. Γύρω από τον δρόμο (κοινωνική κανελέτα ή φόρο) αναπτύσσονται οι κατοικίες, με το ισόγειο επίπεδο τους να προσφέρεται για την κοινωνική ζωή των κατοίκων, με κυρίως χρήσεις τα μαγαζιά, τις αποθήκες και μερικές φορές τα μαγειρεία. Στο επίπεδο των ορόφων βρίσκονται οι χώροι διαμονής των κατοίκων (*απαλάτι*)⁴⁸. Στο πίσω μέρος

των κατοικιών λαμβάνει χώρα, η παραγωγή, δηλαδή διάφορα βοηθητικά κτήρια (παχιά, λιοτριβεία, φούρνοι, μαγειρεία, τρυγιά, μαγειρεία κ.τ.λ.). Όταν ο πληθυσμός αυξανόταν το χωριό επεκτεινόταν καθ' ύψος, προσθέτοντας ορόφους σε κατοικίες ή σε βοηθητικά κτήρια.⁴⁹ Επίσης εκτός από τα λαϊκά σπίτια στην υπαίθρο, υπήρχαν και αρχοντικά, συνήθως απομακρυσμένα από τον οικισμό σε περίοπτη θέση. Τα αρχοντικά της υπαίθρου είναι πιο λιτά από αυτά της πόλης, με έναν ή δύο συνήθως ορόφους, περιβάλλονται με ψιλό μαντρότοιχο, και οργανώνονται γύρω από μια κεντρική αυλή ενώ διαθέτουν πλήθος βοηθητικών κτηρίων.⁵⁰ Πέρα των κατοικιών, στους κερκυραϊκούς οικισμούς εμφανίζονται και ειδικά κτήρια, όπως εκκλησίες, μαγαζιά, ταβέρνες και βιοτεχνίες (χαλυβουργία, ξυλουργεία, ελαιοτριβεία). Τα κτήρια αυτά δεν διαφέρουν έντονα στην μορφολογικά

⁴⁷ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ 234

⁴⁸ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ 242

⁴⁹ Κουρής Σπυρίδων, (Συνέντευξη 2023)

⁵⁰ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ 237

τους από τις κατοικίες και προσαρμίζονται πλήρως στον οικιστικό ιστό.

Ο αρχετυπικός τύπος των κτηρίων, είναι ορθογωνικοί όγκοι σε συνεχές σύστημα, και προκύπτει από τις δυνατότητες που είχαν τα οικοδομικά υλικά και από τις τεχνικές που γνώριζαν οι κάτοικοι. Τα κυρίως υλικά που χρησιμοποιούσαν ήταν: πέτρα για την εξωτερική τοιχοποιία, καλάμια, κλώνοι, πλιθιά (ωμά ή όψιμα) για την εσωτερική τοιχοποιία (*μοροφίντο*), κυπαρίσσι για την οροφή, τα δάπεδα, τα παντζούρια (*σκούρα*) και τα υπέρθυρα (σπάνια συναντάμε και την χρήση ελιάς), βυζαντινό κεραμίδι για την στέγη ενώ για τα επιχρίσματα χρησιμοποιούσαν ασβέστη, άμμο, ώχρα και φυσικές χρωστικές σκόνες (συνήθως από πετρώματα). Η μικρή διάσταση κάθε πλαισίου δε μπορούσε να ξεπεράσει τα 6 μέτρα, καθώς το κυπαρίσσι, που γεφύρωνε την τοιχοποιία στα δάπεδα, πέραν αυτής της διάστασης αρχίζει και κάνει παλμό. Τα υπόλοιπα οικήματα – πλαίσια

προσκολλούνταν σε μια πλευρά κάποιου άλλου τοιχίου, για οικονομία πόρων.⁵¹ Συχνά από τους όγκους, με προέκταση της στέγης, προκύπταν ημιυπαίθριοι χώροι (*ξεχυτές ή σκεπαστές*) ή πέργκολες (*περγκουλιές*). Πολλές φορές η *ξεχυτή* ήταν και διώροφη και όταν συνοδευόταν με κλιμακοστάσιο τότε προέκυψε ο λεγόμενος *μπόζτος*.⁵² Τέλος στην στέψη του κτηρίου υπήρχε η στέγη που συχνά είχε σοφίτα (*αμπιτανάντε*), και ήταν ως επί το πλείστον δίρριχτες και σπανίως μονόρριχτες.

Οργανωτικό μοντέλο των κερκυραϊκών χωριών

⁵¹ Κουρής Σπυρίδων, (Συνέντευξη 2023)

⁵² Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ 246

Η εύκρατη Μέση Κέρκυρα

Ξεκινάμε από τον πυρήνα του νησιού, το *Βαϊλάτο της Μέσης Κερκύρας* (*Ballia di Mezo*), την μεγαλύτερη πληθυσμιακά περιοχή του νησιού, λόγω της πόλης της Κερκύρας⁵³. Το *Βαϊλάτο* αυτό ορίζεται νότια από την νοητή γραμμή Γαστούρι- Άγιος Γόρδιος, με φυσικό όριο τον λόφο των Αγίων Δέκα και καταλήγει στις παρυφές του Κορακίου Όρους.

Η ύπαιθρος της Μέσης Κερκύρας, αναπτύχθηκε γρηγορότερα συγκριτικά με την υπόλοιπη εξοχή. Λόγω της εγγύτητας της στην πόλη, την τροφοδοτούσε με βασικά αγαθά. Βασική δραστηριότητα υπήρξε η αμπελουργία με γηγενείς ποικιλίες, όπως το πετροκόρινθο⁵⁴, ενώ αργότερα φιλοξένησε και τις βιοτεχνίες που αναπτύχθηκαν (κυρίως επί Αγγλοκρατίας) για να εξυπηρετήσουν το αστικό κέντρο. Εκτός των άλλων δεν ήταν εύκολη η πρόσβαση από την πόλη στα

υπόλοιπα *Βαϊλάτα*, λόγω των μεγάλων λόφων.

Τα χωριά στην Μέση Κέρκυρα που ερευνήθηκαν ήταν τα ακόλουθα: Κυνοπιάστες Συναράδες, Βαρυπατάδες και Πέλεκας. Το κοινό γνώρισμα των χωριών αυτών είναι ότι βρίσκονται σε λόφους, ωστόσο σε διαφορετικά ύψη (παρυφές, κορυφή). Προκειμένου να μελετηθεί η διάφορα αυτή, χρειάστηκε να παρατηρηθεί ο κάθε οικισμός ξεχωριστά.

Κυνοπιάστες

Οι Κυνοπιάστες με υψόμετρο 50μ, απέχουν μόλις 8,5 από την πόλη της Κερκύρας και η ύπαρξή τους χρονολογείται από τον 13^ο αιώνα⁵⁵ με πληθυσμό γύρω στους 900-1500 κάτοικους στα τέλη του 20^ο αιώνα⁵⁶. Αναπτύσσονται γύρω από ένα δρόμο, με εναλλασσόμενες εισέχουσες και εξέχουσες γωνίες, που ακολουθεί την ανατολική πλαγιά ενός λόφου. Το χωριό, αν και βρίσκεται στην

⁵³ Αγοροπούλου – Μπριμπίλη Α. (1983): σ 234

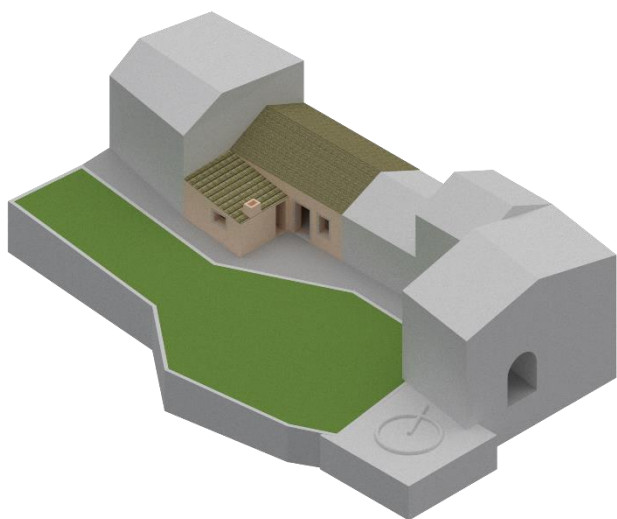
⁵⁴ Γραμμένος Μάκης (Συνέντευξη, 2023)

⁵⁵ Πεννητάρχου – Πουλημένου Στ. (χ.χ.)

⁵⁶ Πεννητάρχου – Πουλημένου Στ. (2011)

Κυνοπιάστες, Εσωτερικός φεγγίτης

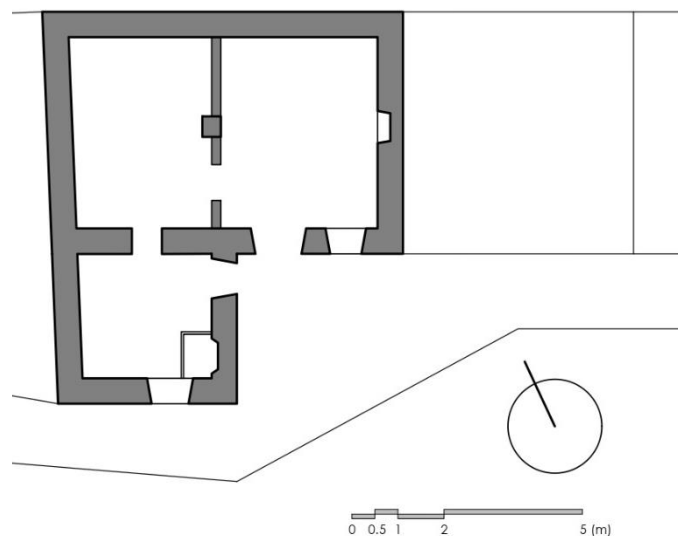
Αξονομετρικό, Κατοικία Α, Κυνοπιάστες

ανατολή όψη, προσανατολίζεται ΝΑ, αποφεύγοντας την έκθεση των όψεων στον βορρά. Η θέση αυτή εμφανίζεται και στις δύο κατοικίες που αποτυπώθηκαν.

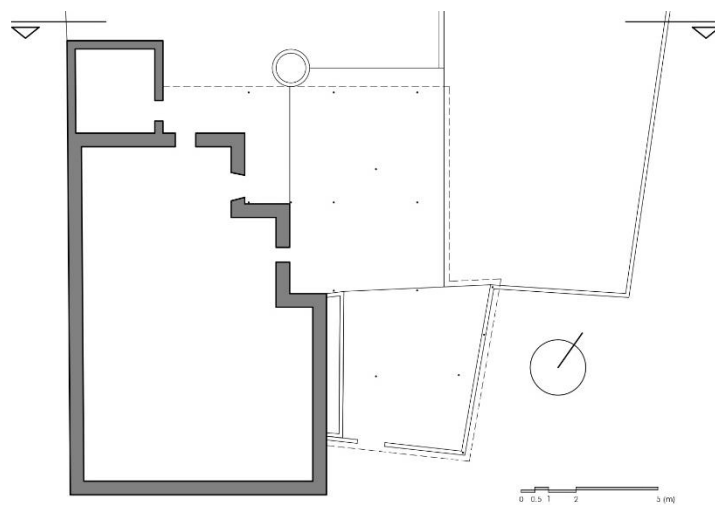
Η πρώτη κατοικία βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του οικισμού 70μ από το κοιμητήριο των Κυνοπιαστών. Ωστόσο μόνο το κοιμητήριο, το εκκλησάκι και ορισμένα βοηθητικά κτήρια είναι εκτεθειμένα στο βορρά. Τα κτήρια της περιοχής είτε καλύπτονται στην βορεινή τους όψη από βοηθητικά κτήρια είτε βρίσκονται από την μεριά που εκτίθεται προκείμενη κατοικία. Στο κτήριο αναφοράς μας, η βόρεια, ανατολική και δυτική όψη συμπληρώνεται από όμορα κτήρια, ενώ στο νότιο σύνορο του υπερυψωμένη αυλή (στα 80 εκ.) και μετά γειτονικό μονώροφο, χωρίς να εμποδίζει τον ηλιασμό. Το εν λόγω οίκημα διαθέτει δυο δωμάτια και ένα μαγειρείο. Το μαγειρείο με ανατολικό προσανατολισμό είναι εμφανής προσθήκη, και εξ αιτίας του το κτήριο έχει διάταξη Γ. Το Γ αυτό οριοθετεί μια μικρή πλατεία. Από την

πλατεία διέρχεται ένα καντούνι με διεύθυνση ΒΔ-ΝΑ. Ξεκινάει από το επίπεδο του δρόμου και σταδιακά υποβαθμιζόμενο καταλήγει σε μία στοά στο τελείωμα του οικισμού, δημιουργώντας ένα κανάλι αέρα. Στον εσωτερικό τοίχο μεταξύ των δωματίων εμφανίζεται άνοιγμα πάνω από το υπέρθυρο της πόρτας, το οποίο πιθανότατα βοηθούσε στην κίνηση του αέρα.

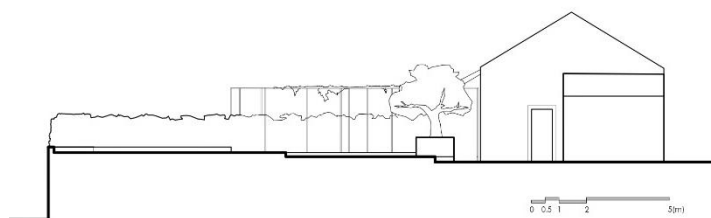
Η δεύτερη κατοικία, βρίσκεται ανάμεσα στους Ναούς του Τιμίου Προδρόμου και της Παναγίας της Ελεούσας, με ΒΑ προσανατολισμό. Η κατοικία αυτή συνοδεύεται και από ένα βοηθητικό κτήριο. Τα δύο μακρυμέτωπα κτήρια πλαισιώνουν μία ανισόσταθμη αυλή με δένδρα και πέργκολες. Η αποθήκη εκτείνεται στην βόρεια πλευρά του οικοπέδου και λειτουργεί σαν τοίχιο, προστατεύοντας την κατοικία από βόρειους ανέμους. Η κύρια ανατολική όψη της κατοικίας καλύπτεται από περγουλιά

Κάτοψη, Κατοικία Α, Κυνοπιάστες

Κάτοψη, Κατοικία Β, Κυνοπιάστες

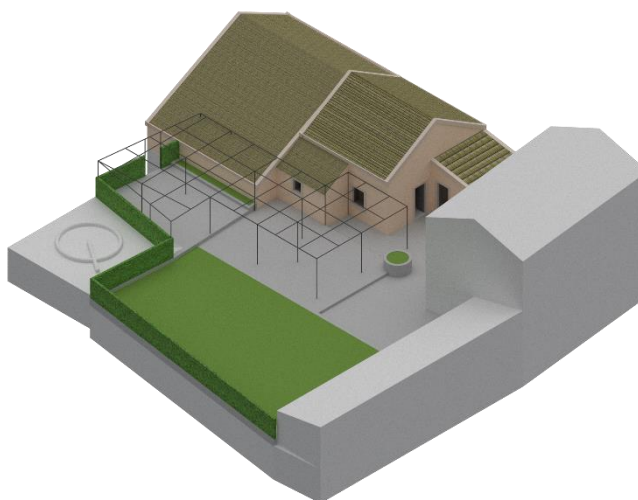

ΒΔ Όψη, Κατοικία Β, Κυνοπιάστες

1. Κυνοπιάστες, Διαμόρφωση αυλής

με αμπέλι, ενώ στην βάση της υπάρχουν τσιμεντένιες πλάκες. Το φυλλοβόλο αμπέλι σε συνδυασμό με την μεγάλη θερμοχωρητικότητά του τσιμέντου δημιουργούν ένα σύστημα που φιλτράρει και αξιοποιεί την ηλιακή ακτινοβολία, τόσο κατά το θέρος όσο και κατά του χειμώνα.

Αξονομετρικό, Κατοικία Β, Κυνοπιάστες

Σιναράδες

Οι Σιναράδες είναι χτισμένοι κοντά στην θάλασσα στις πλαγιές των λόφων, δε διακρίνονται από μακριά ούτε διακρίνουν την θάλασσα. Η περιοχή των Σιναράδων κατοικείται ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους ωστόσο το χωριό μεγάλωσε τον 17^ο αιώνα όταν μετοίκησαν Κρήτες, και από τότε το χωριό έχει 1500-2000 κατοίκους.⁵⁷ Ο οικισμός απλώνεται στην ανατολική πλαγιά του λόφου κατά μήκος του νοητού άξονα βορρά-νότου.

Το χαρακτηριστικό κτήριο που αποτυπώθηκε, βρίσκεται στο νότιο τμήμα του οικισμού, και σήμερα στεγάζει το λαογραφικό μουσείο μέσης Κερκύρας και χρονολογείται το 1860 (η τελική του μορφή). Παλαιότερα φιλοξενούσε 2 οικογένειες ενώ στο ισόγειο επίπεδο διέθετε ελαιοτριβείο (λιοτριβείο). Ο προσανατολισμός του είναι ανατολικός. Διασχίζοντας το κτήριο κάτω από τον μπότζο, μέσω μιας στοάς, καταλήγουμε

Σιναράδες, Άποψη του μπότζου

Σιναράδες, Τζάκι σε εσωτερική τοιχοποιία

⁵⁷ Σιναράδες, (λήμμα)

στην δυτική όψη του μέσα σε ένα περικλειστο αίθριο που ορίζουν γειτονικές ιδιοκτησίες. Η τοποθέτηση του μπότζου, δε φαίνεται να έγινε με κριτήριο τον σκιασμό, περισσότερο λειτουργεί σαν προθάλαμος. Πάρα ταύτα η επιλογή της ανατολικής όψης έναντι της δυτικής, δεν έγινε τυχαία. Οι άνεμοι στην περιοχή το χειμώνα πνέουν κυρίως ΒΔ, ενώ το καλοκαίρι ΝΑ και Α. Βάσει μαρτυριών των κατοίκων η είσοδος

Σινάραδες, Ισόγεια Στοά

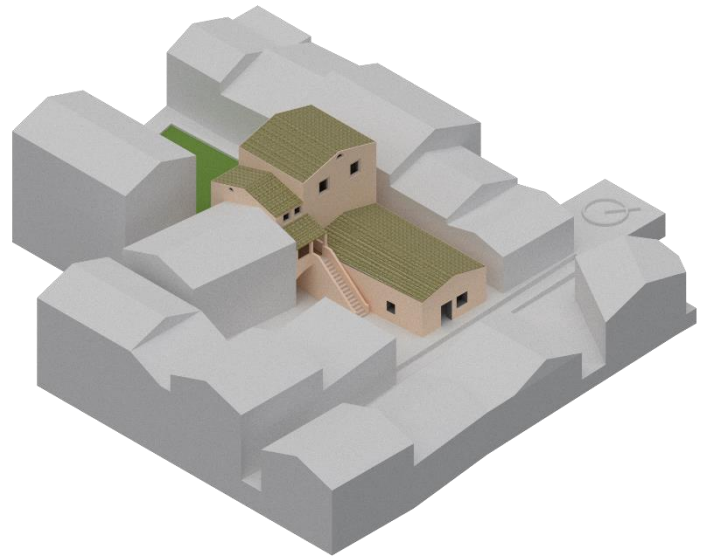
του σπιτιού είναι πιο ευχάριστη κατά τους θερινούς μήνες.⁵⁸ Αυτό οφείλεται τόσο στην σκιά που ο μπότζος προσφέρει όσο και στον διαμπερή αερισμό που προκύπτει από το άνοιγμα της κουζίνας. Το εσωτερικό των σπιτιών χωρίζει μία χοντρή πέτρινη τοιχοποιία, στην οποία εντοιχίζονταν τα τζάκια και ο φούρνος (θερμικές πηγές). Η επιλογή αυτή δεν είναι τυχαία, καθώς ο πέτρινος τοίχος σε συνεργασία με το τζάκι

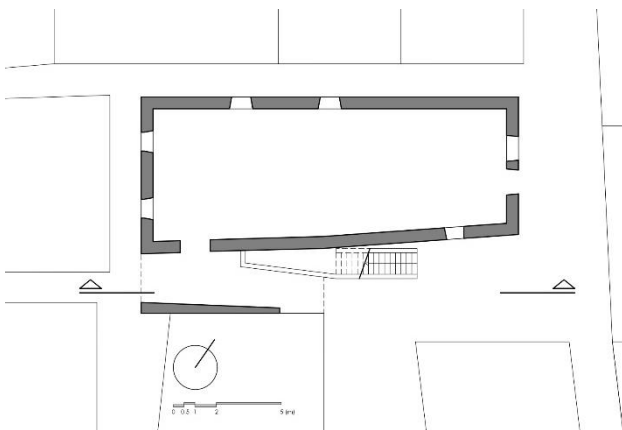
Σινάραδες, Πόρτα-παράθυρο (Διαμπερότητα)

⁵⁸ Γραμμένος Μάκης (Συνέντευξη, 2023)

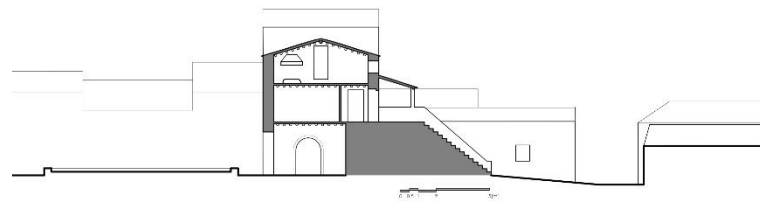
λειτουργεί ως θερμοσυσσωρευτής, εκλύοντας θερμότητα στο χώρο, κάθε φορά που τερματίζεται η καύση. Για τον λόγο αυτό το τζάκι δεν τοποθετείται σε εξωτερική τοιχοποιία, καθώς θα χανόταν η θερμότητα αυτή στο εξωτερικό περιβάλλον. Τέλος στην απόληξη του αετώματος διαφαίνονται δύο μικρά ημικυκλικά ανοίγματα, πολύτιμα κατά το θέρους διότι εκτόνωναν τον θερμό αέρα.

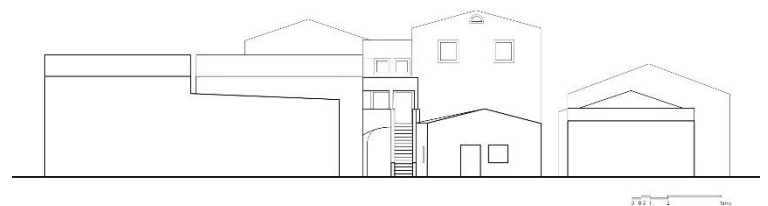
Αξονομετρικό, Κατοικία, Σιναράδες

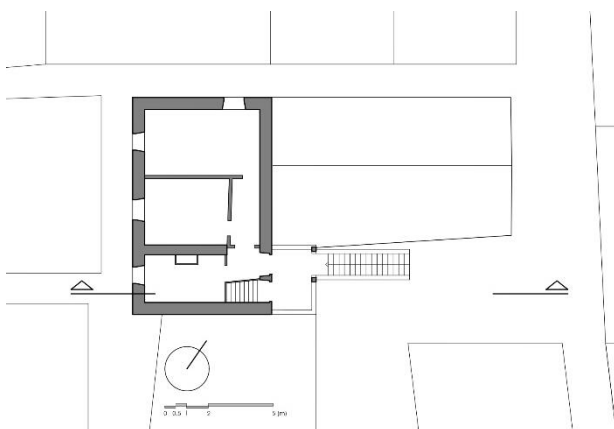
Κάτοψη Ισογείου, Κατοικία, Σιναράδες

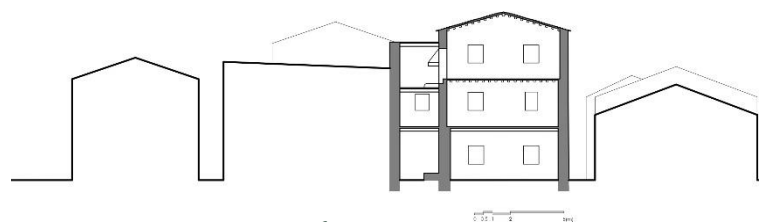
Τομή Α, Κατοικία, Σιναράδες

Πρόσοψη, Κατοικία, Σιναράδες

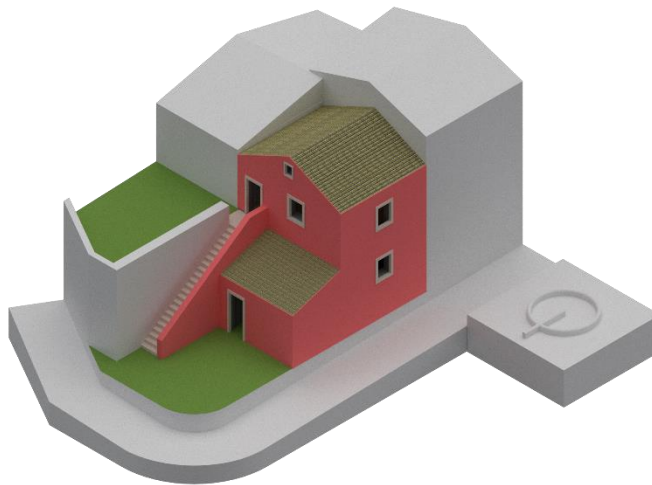
Κάτοψη Ορόφου, Κατοικία, Σιναράδες

Τομή Β, Κατοικία, Σιναράδες

Βαρυπατάδες

Οι Βαρυπατάδες είναι ένα μικρό χωριό 300-500 κατοίκων στην κορυφή ενός λόφου. Η διάταξη του οικισμού διαφέρει πολύ από τα οικιστικά σύνολα στις πλαγιές. Το χωριό έχει μια ιδιαιτερότητα, καθώς δεν συντάσσεται γύρω από έναν δρόμο, αλλά εκτείνεται σπειροειδώς γύρω από ένα κέντρο σαν να προσπαθεί να κλείσει κάθε διαμπερή δίοδο. Τα σπίτια στα άκρα του οικισμού είναι προσκολλημένα το ένα με το άλλο σαν τείχη και οργανώνονται γύρω από εσωτερικές αυλές. Οι αυλές αυτές είτε επικοινωνούν μεταξύ τους είτε συνδέονται ανεπαίσθητα με μικρά καντούνια. Το χωριό λόγω των λίγων κατοίκων και της ελάχιστης τουριστικής εκμετάλλευσης έχει παραμείνει ασυντήρητο. Πολλά κτήρια πλέον είναι ερείπια, και η πυκνή δόμηση σε συνδυασμό με την έντονη βλάστηση και τα προϊόντα κατάρρευσης καθιστούν την πρόσβαση σε αυτά εξαιρετικά δύσκολη και επικίνδυνη.

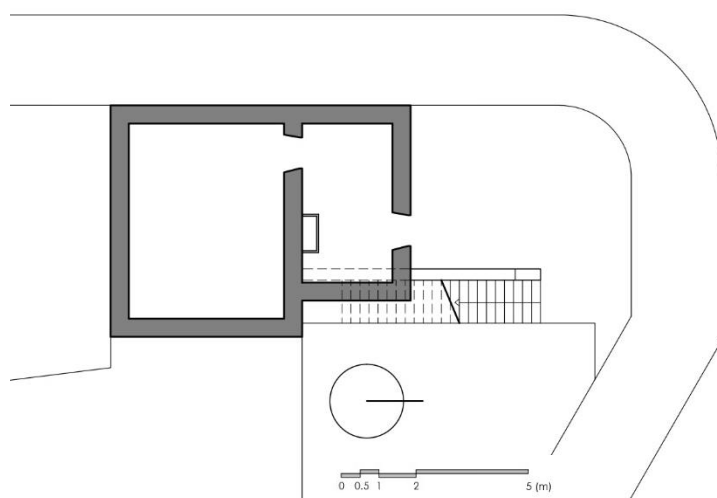
Αξονομετρικό, Κατοικία, Βαρυπατάδες

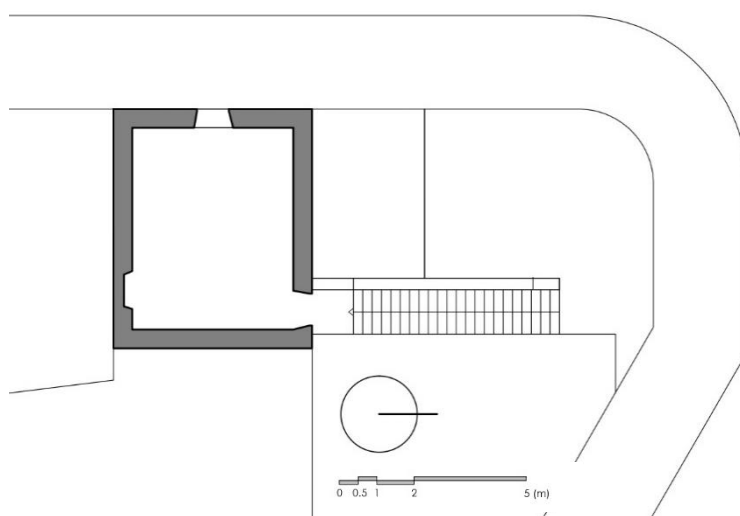
Βαρυπατάδες, Άποψη της κατοικίας

Στην βορειότερη γωνία του οικισμού βρίσκεται, το κτήριο αναφοράς μας. Μελετώντας αυτό το κτήριο μπορούμε να παρατηρήσουμε, τι συνέβαινε όταν ένα οίκημα είχε αναγκαστικά βορινό προσανατολισμό. Παρατηρείται ότι τα ανοίγματα μπαίνουν πιο αραιά στην όψη του κτηρίου, ενώ μπροστά από την όψη παρατίθεται μια σειρά εμποδίων που προσπαθούν να προστατεύσουν την όψη από τα βόρεια ρεύματα. Στο συγκεκριμένο κτήριο οι βοηθητικοί χώροι λειτουργούν σαν χώροι - εμπόδια: η σκάλα, το μαγειρείο και η αποθήκη, καλύπτουν σαν μάσκα την πρόσοψη. Διάταξη που διαφέρει από την κλασική οργάνωση του κερκυραϊκού σπιτιού, θέτοντας τους βοηθητικούς χώρους μετά το *φόρο* και όχι την κατοικία. Ακριβώς μπροστά από το κτήριο υπάρχει μια αυλή στην οποία φυτεύτηκαν δύο μεγάλα δέντρα (σήμερα διαφαίνονται μόνο οι βάσεις των κορμών τους). Τα δέντρα αυτά, από ότι φαίνεται, τοποθετήθηκαν σε αρκετά μεγάλη απόσταση από το κτήριο ώστε να μην σκιάζουν την όψη του (αυτό το

συμπεραίνουμε και από τον προσανατολισμό). Φαίνεται ότι λειτουργούσαν ως ανεμοφράκτες και παράλληλα ως μικρό σκέπαστρο δίπλα στη διασταύρωση. Τέλος το σπίτι διαθέτει και φεγγίτη εκτόνωσης (βλ. Σιναράδες) αλλά και τζάκι σε εσωτερική τοιχοποιία μεταξύ μαγειρείου και κάτω ορόφου - κατοικίας.

Κάτοψη Ισογείου, Κατοικία, Βαρυπατάδες

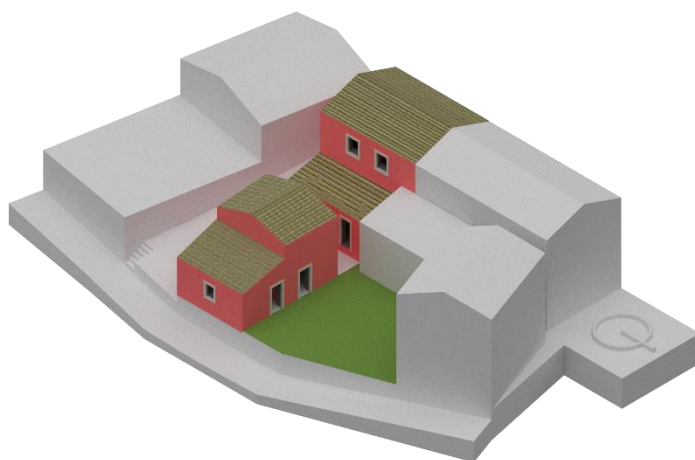

Κάτοψη Ορόφου, Κατοικία, Βαρυπατάδες

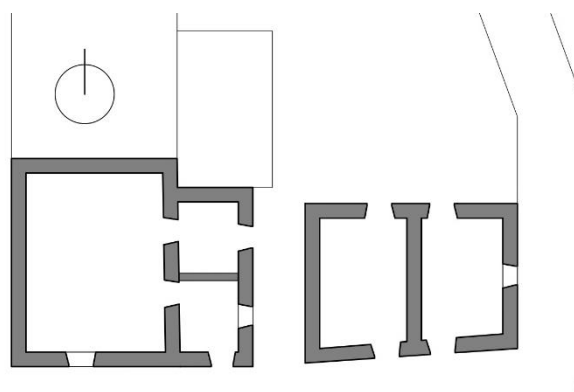
Πέλεκας

Τελευταίος σταθμός για την μέση Κέρκυρα αποτέλεσε το χωριό του Πέλεκα. Ο Πέλεκας καταλαμβάνει την ΝΑ πλαγιά του λόφου, όπου στην κορφή του στέκεται το φημισμένο «Παρατηρητήριο του Kaiser»⁵⁹. Εκεί βρίσκεται σε εποπτική θέση με υψόμετρο τα 220μ, ένας πυκνός οικισμός, που μαρτυρείται από το 1504⁶⁰, φιλοξενώντας σήμερα 400-500 κατοίκους⁶¹.

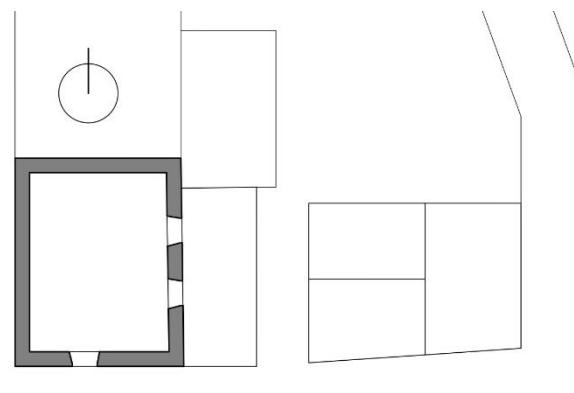
Μετά την «Καμινάδα του Μώρου» στο ΒΑ τμήμα του οικισμού συναντάμε ένα μικρό συγκρότημα τριών κατοικιών με καθαρά ανατολικό προσανατολισμό. Οι κατοικίες οργώνονται σε δύο κτήρια που επικοινωνούν μέσω μίας εξωτερικής σκάλας και ενός κοινού διαδρόμου ανάμεσά τους. Ξεκινώντας από το καντούνι οι όγκοι σκαρφαλώνουν βαθμιδωτά στην πλαγιά. Προσαρμόζοντας τις στέγες και τα ύψη τους επιτρέπουν την

Αξονομετρικό, Κατοικιών, Πέλεκας

Κάτοψη Ισογείου, Κατοικίες, Πέλεκας 0 0.5 1 2 3 m

Κάτοψη Ορόφου, Κατοικία, Πέλεκας

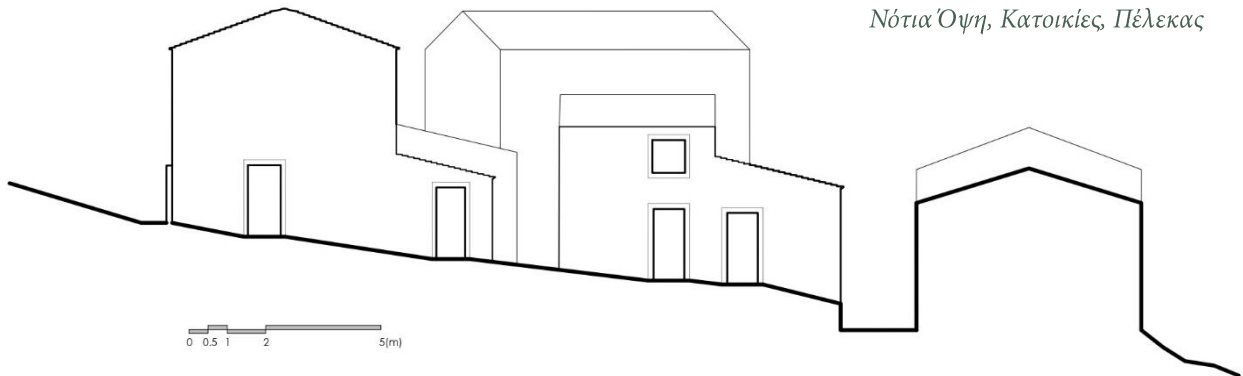
⁵⁹ Ταπάσκου Α. , (2019)²

⁶⁰ Η Καθημερινή (9/10/2022)

⁶¹ Πέλεκας (εφαρμογή -πληροφορίες)

είσοδο του ηλιακού φωτός σε όλους τους κυρίως χώρους. Τέλος η βόρεια όψη των κατοικιών

προσφέρεται στην φύση (πιθανότατα να υπήρχαν καλλιέργειες ή ζώα).

Πέλεκας, Άποψη συγκροτήματος

Η λοφώδης Βόρειο-Δυτική Κέρκυρα

Διασχίζοντας το Κορακίον Όρος στην δυτική πλευρά, από την Παλαιοκαστρίστα έως το Σιδάρι, και τον Αφιώνα μέχρι τα πρώτα υψώματα του Παντοκράτορα, εκτείνεται το *Βαϊλάτο του Γύρου* (ή *Γυάρου*).

Το *Βαϊλάτο* μοιάζει γεωμορφολογικά με αυτό της *Μέσης Κερκύρας*. Ωστόσο βρέχεται από την ανοικτή πλευρά του Ιονίου και έχει εντονότερους ανέμους και βροχοπτώσεις. Καθώς βρίσκεται στην αντίπερα πλευρά του Κορακίου Όρους, οι εντάσεις του καιρού δεν αποκόπτονται από κάποιο φυσικό εμπόδιο. Λόγω της δυσπρόσιτης θέσης του η επικοινωνία με την πόλη είναι δυσκολότερη. Συχνά γινόταν στόχος πειρατών με αποτέλεσμα να αποφεύγονται μεγάλες εγκαταστάσεις πληθυσμών στα παράλια. Οι παραπάνω παράγοντες οδήγησαν αυτά τα χωριά να έχουν αυτόνομη και πτωχότερη οικονομία.

Αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά στα αρχοντικά των φεουδαρχών, τα οποία διέθεταν πλήθος εργαστηρίων στις εγκαταστάσεις τους.

Οι παραλιακοί οικισμοί (όπως Σιδάρι, Περουλάδες, Άγιος Στέφανος κ.ά.) που παλαιότερα ήταν στόχοι επιδρομών, σήμερα έχουν εκφυλιστεί από τον τουρισμό και την συνεχή δόμηση. Συνεπώς, εκεί δεν διασώζεται κάποιος συγκροτημένος παραδοσιακός ιστός. Γι' αυτό η ερευνά εστιάστηκε στους υπόλοιπους οικισμούς και συλλέχθηκαν στοιχεία από δύο χωριά: τους Καρουσάδες και τους Χωροεπισκόπους.

Χωροεπίσκοποι

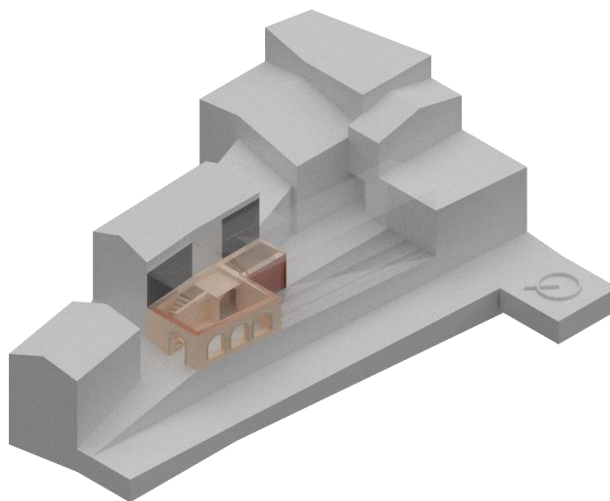
Ηδη από τον 17^ο αιώνα υπάρχουν αναφορές για το χωριό των Χωροεπισκόπων⁶². Το χωριό οικοδομείται περιμετρικά στην βάση ενός λόφου⁶³, με τον πυρήνα του χωριού να στρέφεται ΝΔ.

⁶² Κουρσάρης Τ. (χ.χ.)

⁶³ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ 234

Πάνω στον κύριο οδικό άξονα του κεντρικού τμήματος του οικισμού βρίσκεται και ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα της έρευνας.

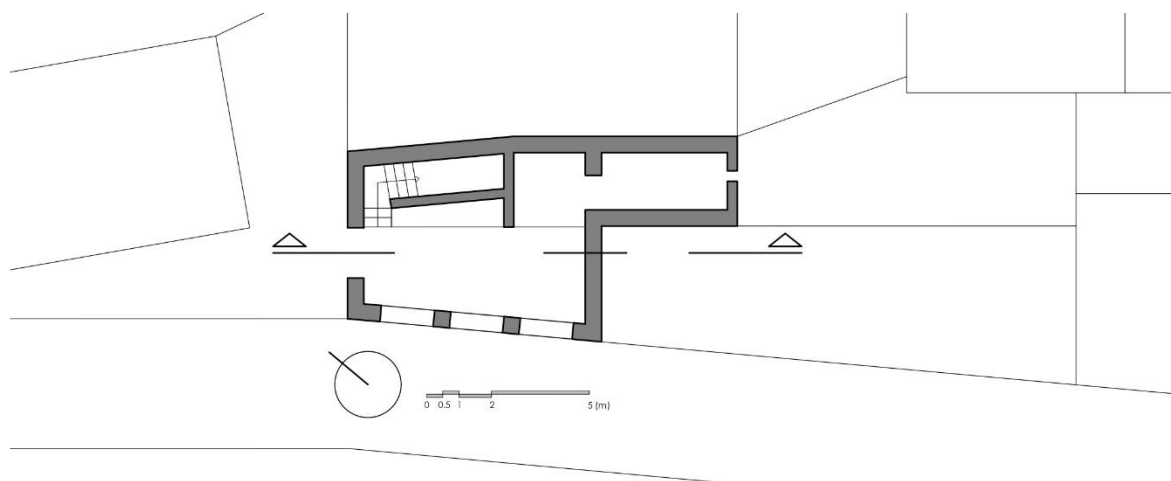
Το προκείμενο δεν αφορά σε μεμονωμένο κτήριο, αλλά σε ένα σύστημα που ενώνει μια συστάδα κατοικιών. Μια σύνθετη στοά ξεκινάει, ως ένα ημιυπαίθριο πλάτωμα με βόλτους, από το ισόγειο ενός σπιτιού. Στην πορεία στενεύει διασχίζοντας τις εισόδους τεσσάρων κατοικιών καταλήγοντας ως αίθριο σε κοινή εσωτερική αυλή στο κτηριακό σύμπλεγμα που περιέχεται. Η διέλευση του αέρα μέσω τις στοάς είναι σταθερή όλο το χρόνο. Και το παράδοξο, όπως ομολογούν και οι ένοικοι, είναι ότι δημιουργεί συνθήκες άνεσης χειμώνα – καλοκαίρι. Κατά τους θερινούς μήνες η συνεχής κίνηση του αέρα δροσίζει τον χώρο, ενώ κατά τους χειμερινούς μήνες η ένταση των ανέμων δεν εμποδίζει την διαφυγή θερμότητας προς το εξωτερικό περιβάλλον.

Αξονομετρικό, Στοάς, Χωροεπίσκοποι

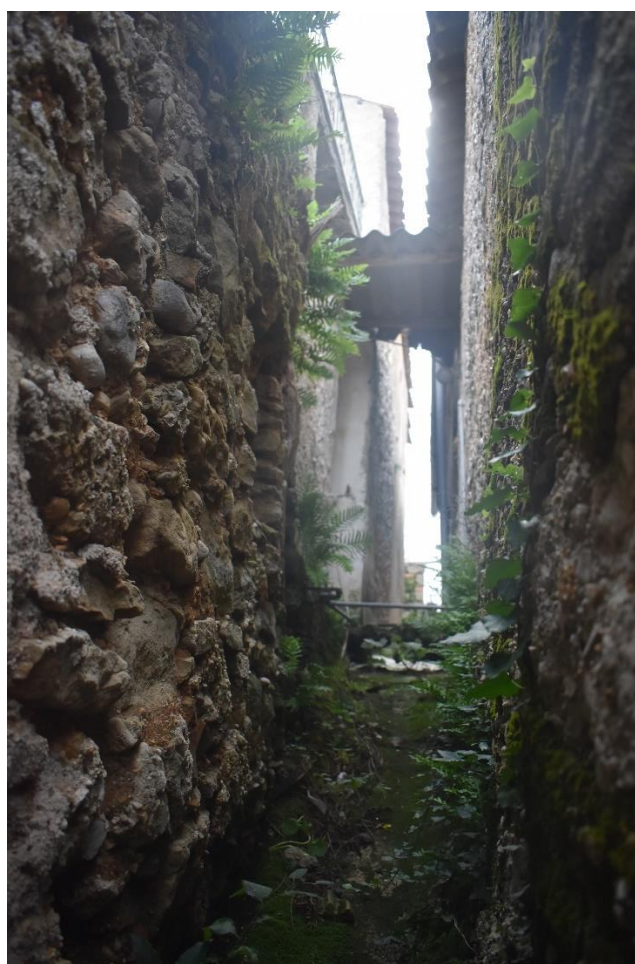
Χωροεπίσκοποι, Εξωτερική άποψη στοάς

Κάτοψη, Στοά, Χωροεπίσκοποι

Χωροεπίσκοποι, Εσωτερική άποψη στοάς

Χωροεπίσκοποι, Καναλέτο

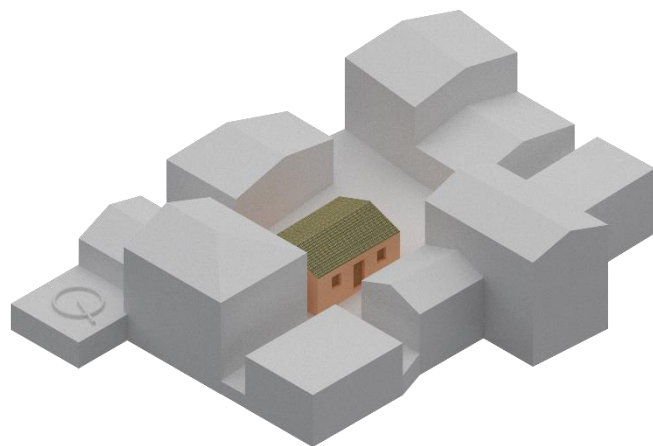
Καρουσάδες

Οι Καρουσάδες, από τα παλαιότερα χωριά της Κερκύρας, έγιναν γνωστοί από την εγκατάσταση την οικογένειας Θεοτόκη τον 15^ο αιώνα, και παραμένει μέχρι σήμερα το κύριο κεφαλοχώρι της περιοχής.⁶⁴ Το χωριό, όπως και οι Χωροεπίσκοποι, στεφανώνει έναν λόφο και επεκτείνεται έντονα προς το νότο πάνω στην κορυφή του λόφου, ανοίγοντας σε μορφή ύψιλον (Υ). Το χωριό χαίρει εξαιρετικού προσανατολισμού και θέας, προστατευόμενο από τον βορρά εποπτεύει τον κάμπο στα δυτικά και τα γειτονικά χωριά στους λόφους στα ανατολικά και νότια.

Οι βασικοί χειρισμοί στα κτήρια είναι παρόμοιοι και με τα χωριά που καταγράφηκαν μέχρι τώρα ωστόσο εδώ συναντάμε κάτι πρωτόγνωρο για τα δεδομένα της Κερκύρας. Στην ανατολική μεριά του οικισμού συναντάται ένα μικρό σπίτι. Η ιδιαιτερότητά του δεν βρίσκεται,

Καρουσάδες, Άποψη ομοπλίνθινης κατοικίας

Αξονομετρικό, Κατοικία, Καρουσάδες

⁶⁴ Κόμβος διασύνδεσης του ελληνισμού, (2021)

ούτε στη διάταξη, ούτε στη μορφολογία του αλλά στο υλικό της τοιχοποιίας του. Πρόκειται για ένα μονόχωρο φτιαγμένο από ωμοπλίνθους, με την εστία να βρίσκεται στο κέντρο της κατοικίας και όχι στα τοιχώματα. Ο ωμόπλινθος λειτουργεί σαν ωσμωτική μεμβράνη ανάμεσα στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον ρυθμίζοντας πρωτίστως την υγρασία και κατ' επέκταση τη θερμοκρασία σε ένα σχετικά σταθερό επίπεδο. Προφανώς υπάρχουν αντικριστά ανοίγματα σε όλες τις όψεις, για να επιτευχθεί ο αερισμός και τζάκι σοφά τοποθετημένο στην μέση του χώρου και όχι σε κάποια τοιχοποιία.

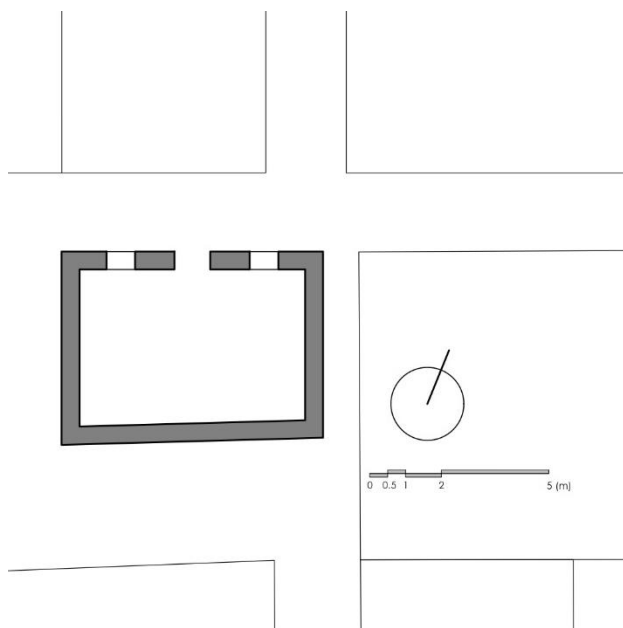
Το κτήριο αυτό έδωσε την ευχάριστη αφορμή για μια συνέντευξη με κατοίκους του οικισμού, όπου συμπεραίνεται πώς τα ωμοπλίνθινα κτήρια συνοδεύανε την αγροτική ζωή των ντόπιων. Ενώ γενικότερα τα κτήρια αυτά συναντιούνται διάσπαρτα στην εξοχή, στους Καρουσάδες χρησιμοποιούνταν συχνότερα οι ωμόπλινθοι, λόγω της

δυσμενούς θέσης τους, της πτωχής οικονομίας τους και της απόστασής τους από τα λατομεία του παντοκράτορα και τις βιοτεχνίες της πόλης. Πολλές φορές αυτά τα κτήρια τα συνόδευε η αρχετυπική μορφή της ξεχυτής. Πρόκειται για μια εφήμερη κατασκευή, που χρησιμοποιούσε ως πεσσούς – κολώνες χοντρά κλαδιά ελιάς, τα οποία διέτρεχε τμήμα κορμού από κυπαρίσσι που επισκιάζόταν από κλαδιά ή καλάμια.⁶⁵

Καρουσάδες, Ομοπλίνθινη Τοιχοποιία

⁶⁵ κ. Βασίλης (Συνέντευξη, 2023)

Κάτοψη, Κατοικία, Καρουσάδες

Καρουσάδες, Καναλέτο

Οι πλαγιές του Παντοκράτορα.

Αφήνοντας πίσω το Βαϊλάτο του Γύρου κατευθυνόμαστε στο Βαϊλάτο του Όρους. Στο κέντρο του Βαϊλάτου συναντάμε το Όρος του Παντοκράτορα, με υψόμετρο 906 μέτρα. Ο ορεινός όγκος ορίζει την έκταση της περιφέρειας αυτής, ξεκινώντας από το Κοράκιον Όρος και καταλήγοντας στον αιγιαλό που εκτείνεται μεταξύ Κασσιόπης και Ρόδας. Η γεωμορφολογία της περιοχής διαφέρει φανερά από την υπόλοιπη Κέρκυρα και θυμίζει περισσότερο ορεινό παρά νησιωτικό τοπίο.

Οι πρώτοι πληθυσμοί εγκαταστάθηκαν στις κορυφές του Παντοκράτορα, κυρίως λόγω επιδρομών. Αυτοί οι ημιορεινοί οικισμοί (Περίθεια, Σινιές, Πετάλεια κ.ά.) είναι από τους παλαιότερους στο νησί και η οικονομία τους βασιζόταν κυρίως στην κτηνοτροφία. Λόγω του βραχώδους περιβάλλοντος κτίζονται με πέτρα, την οποία παίρνουν από κατά τόπους λατομεία με το

μεγαλύτερο να βρίσκεται στις Σινιές. Το λατομείο αυτό προμήθευε όλη την βόρεια και κεντρική Κέρκυρα, συμπεριλαμβανόμενης και της πόλης.

Αν και υπάρχουν παραθαλάσσιοι οικισμοί, δυστυχώς έχουν την ίδια τύχη με αυτούς του *Βαϊλάτου του Γύρου*, ωστόσο η Κασσιόπη υπήρξε μεγάλο χωριό με ανάπτυξη στα βυζαντινά χρόνια. Δυστυχώς, με εξαίρεση το βυζαντινό κάστρο και ορισμένα αρχοντικά και εκκλησίες, η λαϊκή αρχιτεκτονική έχει σχεδόν εκλείψει. Για τους λόγους αυτούς καταγράφηκαν μόνο τα χωριά της Παλαιάς Περίθειας και του Αγίου Μάρκου.

Παλαιά Περίθεια

Η Παλιά Περίθεια, παίρνει το όνομά της είτε από την ετυμολογία "Περί-θέα," αναφερόμενη στα γύρω βουνά που την περικλείουν είτε, σύμφωνα με μετέπειτα ερμηνείες, από την προστασία των οκτώ εκκλησιών που την περιβάλλουν

(Περί-θεία). Αποτελεί έναν από τους αρχαιότερους οικισμούς της Κερκύρας, χτισμένη κατά τα προχριστιανικά χρόνια.⁶⁶ Η Περίθεια αυξήθηκε σε πληθυσμό τόσο όταν οι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν εκεί επιδιώκοντας προστασία από τις πειρατικές επιδρομές, όσο και όταν πληθυσμοί κυρίως από τα δεσποτάτα της Ηπείρου και της Μάνης (γεγονός που αποτυπώνεται και στην αρχιτεκτονική της πέτρας) φυγαδεύτηκαν εκεί από το διαλυόμενο Βυζάντιο, ως ασφαλής "γωνιά" υπό την προστασία των γύρω βουνών.

Το χωριό, σε υψόμετρο 440 μέτρων, έχει κυρίως βόρειο προσανατολισμό, κρυμμένο στην αρχή μιας χαράδρας που δημιουργείται από δύο λόφους. Παρά τον βόρειο προσανατολισμό του, τα περισσότερα από τα 130 σπίτια του οικισμού έχουν τις μεγάλες πλευρές τους στραμμένες προς τη δύση. Το κτηριακό απόθεμα χρονολογείται μεταξύ του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα

⁶⁶ Ταπάσκου Α., (2019)¹

Περίθεια, Λιθόστρωτο

Περίθεια, Φεγγίτης πάνω από το υπέρθυρο

Περίθεια, Αρχοντικό Σκορδίλη

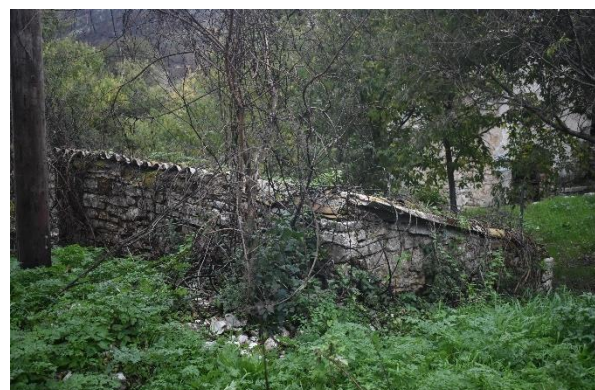
Περίθεια, Άποψη κατοικίας

Περίθεια, Άποψη μαγειρείου

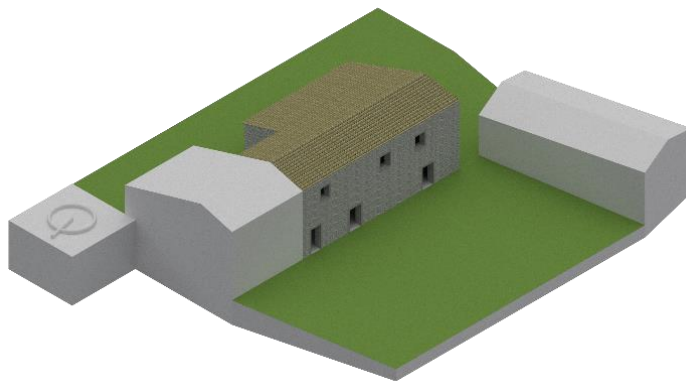
Περίθεια, Οικοδομικές φάσεις κατοικίας

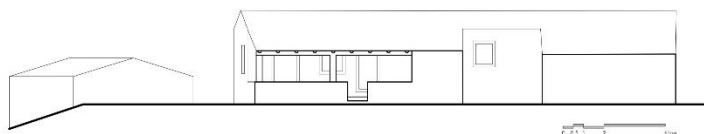
Περίθεια, Άποψη μαγειρείου

χωριά που τα διασωθέντα κτήρια χρονολογούνται τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα. Δειγματοληπτικά επιλέχθηκε μία κατοικία στην είσοδο του χωριού και ένα μικρό μαγειρείο πλησίον του παλαιού δημαρχείου.

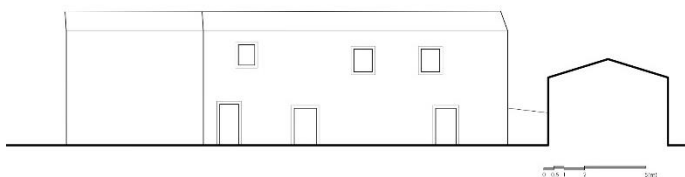
Το κτήριο αυτό επιλέχθηκε καθώς έχει περάσει πολλές βελτιωτικές φάσεις ανά τους αιώνες (περίπου 3 προσθήκες – προσαρμογές). Το κτήριο αναφοράς αναπτύσσεται σε μορφή μακριναριού ή μακρυμέτωπου και πρόκειται για ένα συσσωμάτωμα ιδιοκτησιών – προθηκών. Στην πρώτη φάση του αποτελείτο από έναν μικρό ορθογώνιο χώρο με δίρρηκτη στέγη, του οποίου η μία πλευρά βρισκόταν πλήρως σε επαφή με το φυσικό έδαφος. Στην πορεία του χρόνου ακολουθούν αυτήν την λογική και οι επόμενες ισόγειες προσθήκες. Όλα τα μέρη του κτιρίου με εξαίρεση το μεσοπάτωμα και την οροφή είναι κατασκευασμένα από πέτρα. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Κέρκυρα η λιθοδομή είναι εμφανής και μοιάζει με αυτήν που συναντάμε και στην ηπειρωτική

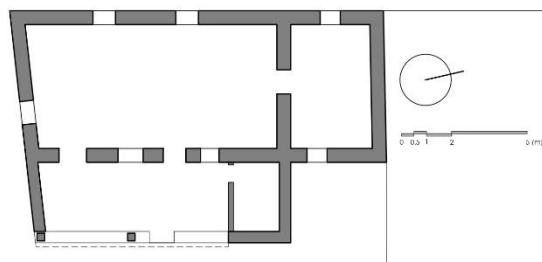
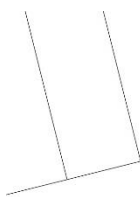
Αξονομετρικό, Κατοικία, Περίθεια

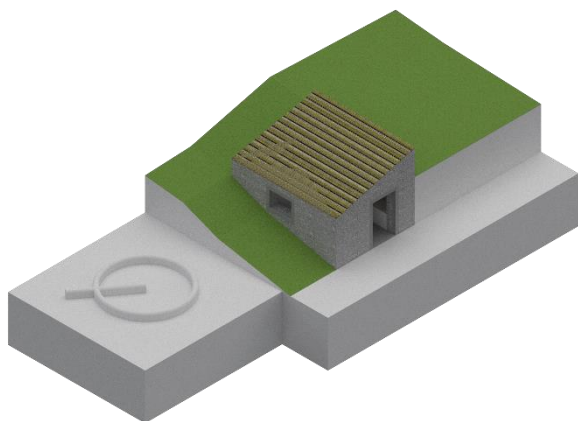
Ανατολική Όψη, Κατοικία, Περίθεια

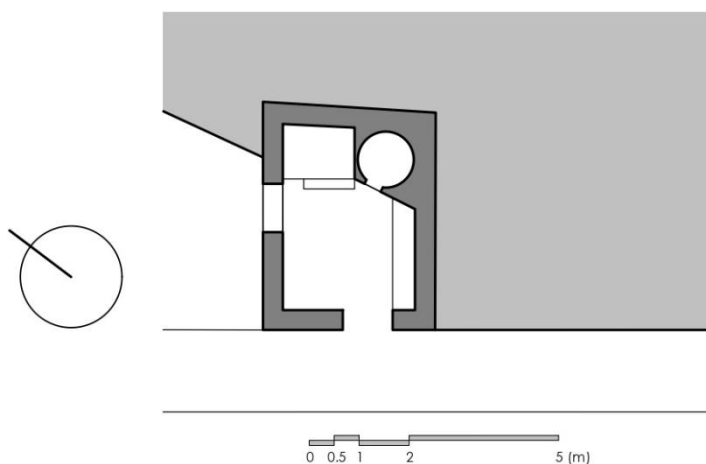
Δυτική Όψη, Κατοικία, Περίθεια

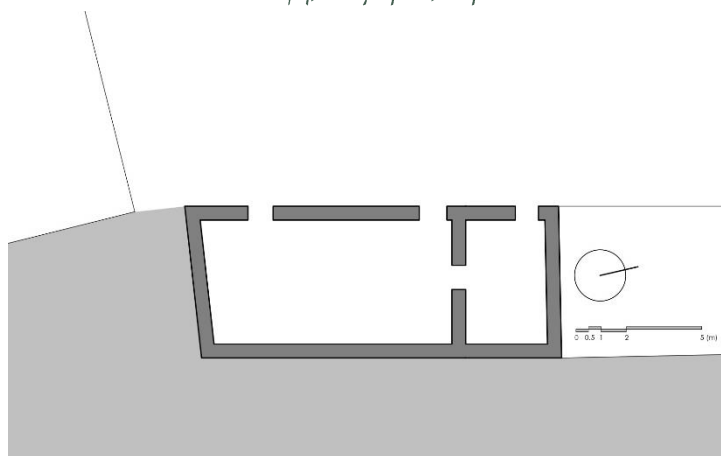
Κάτοψη Ορόφου, Κατοικία, Περίθεια

Αξονομετρικό, Μαγειρείο, Περίθεια

Κάτοψη, Μαγειρείο, Περίθεια

Κάτοψη Ισογείου, Κατοικία, Περίθεια

Ελλάδα, γεγονός που ερμηνεύεται από την παρουσία ηπειρωτών και πελοποννησίων. Μία ακόμη διαφορά με τα υπόλοιπα λαϊκά σπίτια είναι ότι στο ισόγειο επίπεδο η δαπεδόστρωση γίνεται με πλάκες πέτρινες και όχι με φερτό πατητό χώμα. Η επιλογή αυτή ερμηνεύεται καθώς η Περίθεια δεν αντιμετώπιζε πρόβλημα με την υγρασία αλλά με τον αέρα και το ψύχος. Εκτός από διαφορές έχει και ορισμένα κοινά γνωρίσματα με τα υπόλοιπα χωριά. Το πρώτο είναι ότι υπάρχουν ξεχυτές, και αυτές με εμφανή λιθοδομή και συχνά χωρίς την χρήση κονιάματος. Οι ξεχυτές καθώς και ορισμένες πέργκολες αναπτύσσονται κυρίως στη νότια όψη των κτιρίων. Αυτό συμβαίνει και στο παρόν κτίριο. Επίσης το μαγειρείο μοιράζεται στην κοινή του τοιχοποιία με την κατοικία το φούρνο, ωστόσο στον υπόλοιπο οικισμό τα τζάκια, ως επί το πλείστον, τοποθετούνται εμφανώς στην εξωτερική τοιχοποιία στον επάνω όροφο. Το δεύτερο κτήριο αναφοράς είναι ένα μεμονωμένο βοηθητικό κτήριο, μαγειρείο στην προκειμένη περίπτωση. Αν και νεότερο

(αρχές του 20ου αιώνα), δεν συνδέεται με την νεωτερικότητα αλλά με την φυσική συνέχεια στον ίδιο τρόπο και τόπο. Με την όψη της εισόδου στραμμένη στο δρόμο, εισχωρεί μέσα στην πλαγιά. Παραλαμβάνοντας το περιβάλλον και τις ανισοσταθμίες του εδάφους έρχεται σε συναρμογή με το φυσικό έδαφος, αξιοποιώντας τη θερμική αδράνεια που αυτό προσφέρει καθ' όλο το έτος.

Ως γενική παρατήρηση η δόμηση στην Περίθεια πλησιάζει το μοντέλο της ελλαδικής ηπειρωτικής κατοικίας. Για τον λόγο αυτό καλό είναι η Περίθεια να μελετηθεί και σε ξεχωριστό πλαίσιο.

Άγιος Μάρκος

Στα σύνορα με την *Μέση Κέρκυρα* στην πλαγιά του Κορακίου Όρους, συναντάμε τον Άγιο Μάρκο. Όπως αναφέρει και η επικήρυξη του ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο (ΥΑ ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ33/11121/351/11-3-

1996 - ΦΕΚ 218/Β/2-4-1996): «Πρόκειται για παλαιό κεντροβαρικό οικισμό μεσαίου μεγέθους ευρισκόμενο σε απόσταση 17 Km από την πόλη της Κερκύρας, στην ΒΑ παραλιακή ζώνη σε υψόμετρο 110 μ. από την επιφάνεια της θάλασσας και επί της κατάφυτης πλαγιάς του Κορακίου Όρους. Τον οικισμό αποτελούν δύο ανισομεγέθεις οικιστικές ενότητες και το γραμμικό κέντρο στις παρειές του κεντρικού δρόμου, περιλαμβάνει:

- 1) τον δίκογχο Ναό του Αγ. Μερκουρίου (1074), και
- 2) τον ολόγραφο θολωτό Ναό της Μονής Παντοκράτορος (1517).

Η σημερινή κεντρική εκκλησία του χωριού είναι αφιερωμένη στην Υπεραγία Θεοτόκο Λαμποβίτισσα. Οι οικίες είναι πλατυμέτωπες ή στενομέτωπες, κυρίως διώροφες, κτισμένες σύμφωνα με τα παραδοσιακά Κερκυραϊκά δεδομένα.»⁶⁷

⁶⁷ ΦΕΚ 218/Β/2-4-1996

Άγιος Μάρκος, Φύτευση στο μεσοπάτωμα

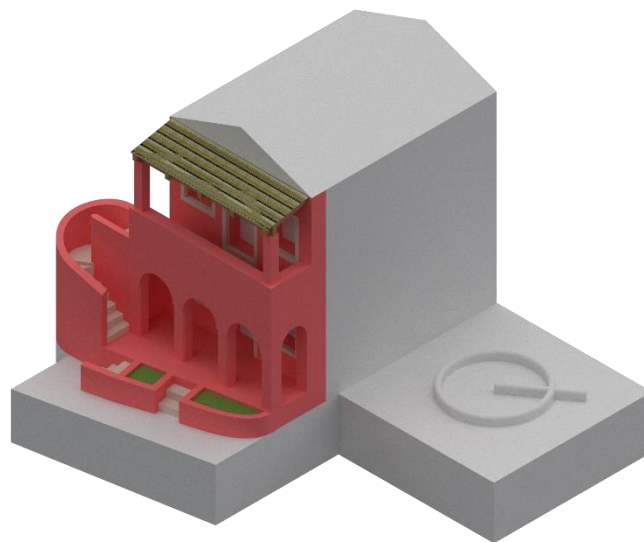

Άγιος Μάρκος, Πλευρική Φύτευση

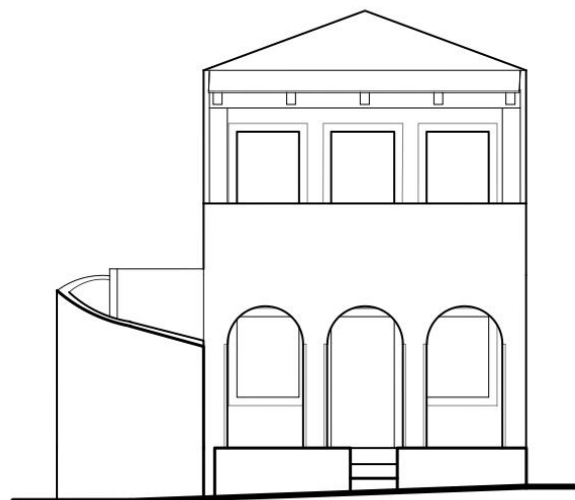
Μία κατοικία ξεχώρισε αναμεσα στον οικισμό, Δίπλα από τον ναό του Αγίου Μάρκου υπάρχει μία διώροφη κατοικία (ήτοι μονώροφη με ισόγειο κατά το κερκυραϊκό τρόπο μέτρησης των ορόφων). Το συγκεκριμένο σπίτι ίσως προσέλκυσε το ενδιαφέρον της καθηγήτριας του Εθνικού Μετσοβίου Πανεπιστημίου Αφροδίτης Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη, καθώς μοιάζει να έχει καταγραφεί σε σχέδιά της, που αφορούν σε κατοικία στον Άγιο Μάρκο. Η ομοιότητά τους είναι τόσο μεγάλη που δεν αποκλείεται το προκείμενο σπίτι που μελετάται να είναι το ίδιο. Υποψία για διαφορά του σπιτιού αφήνει η διεύθυνση του βορρά καθώς στα σχέδια της καθηγήτριας φαίνεται το κτίριο να έχει καθαρά νότιο προσανατολισμό ενώ στην πραγματικότητα έχει νότιο – ανατολικό⁶⁸. Το χαρακτηριστικό αυτής της διώροφης κατοικίας είναι ότι έχει διπλή ξεχυτή. Καθώς η απόσταση και η διαφορά ύψους από τον Άγιο Μάρκο αφήνει το κτίριο πλήρως εκτεθειμένο στον ήλιο τους

⁶⁸ Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983): σ 246, εικόνα 52

καλοκαιρινούς μήνες. Η ξεχυτή φαίνεται να λειτουργεί ως φίλτρο που κόβει την ηλιακή ακτινοβολία το καλοκαίρι, ωστόσο την επιτρέπει το χειμώνα. Ενισχυτικά παρατηρούνται φυτέψεις στο μπροστινό μέρος του κτιρίου ενώ φυτά αναρριχούνται στο μεσοπάτωμα της ξεχυτής. Τα φυτά αυτά φαίνονται και σε άλλες κατοικίες στο επίπεδο του πατώματος, όχι μόνο στον Άγιο Μάρκο αλλά και στην υπόλοιπη Κέρκυρα. Κατά την περίοδο όμως λήψης των φωτογραφιών τα στοιχεία αυτά δεν είναι εύκολα διακριτά καθώς τα φυτά που πλαισίωσαν τις κατοικίες είχαν χάσει τα φύλλα τους ή δεν ήταν ανθισμένα (αμπέλια, μπουκαμβίλιες κ.ά.). Επίσης παρατηρούμε ότι η κλίμακα δεν καλύπτει μέρος της πρόσοψης όπως είδαμε σε άλλα παραδείγματα που είναι εκτεθειμένα στον νότο χωρίς ξεχυτές ή σε παραδείγματα με προσανατολισμό το βορρά. Εδώ βρίσκεται στο πλάι και συνοδεύει παράλληλα το κτίριο. Όλο το πίσω μέρος της κατοικίας λόγω της κλίσης του εδάφους είναι σε επαφή με το φυσικό έδαφος, με τα οφέλη που αυτό προσφέρει θερμικά.

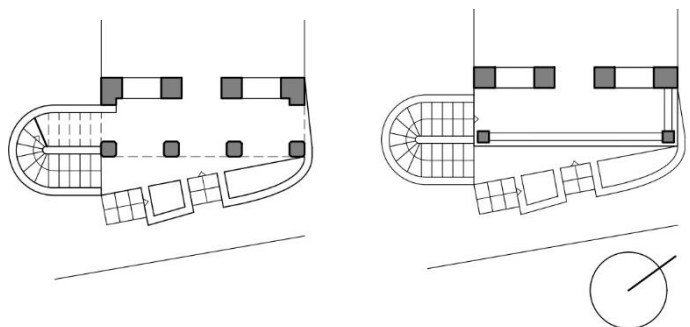

Αξονομετρικό, Διπλή ξεχυτή, Άγιος Μάρκος

0 0.5 1 2 5(m)

Πρόσοψη, Διπλή ξεχυτή, Άγιος Μάρκος

Κατόψεις, Διπλή ξεχυτή, Άγιος Μάρκος

0 0.5 1 2 5(m)

Ο κάμπος της Λευκίμμης

Μεταφερόμαστε από τον ορεινό και λοφώδη κερκυραϊκό βορρά στην πιο στενή λωρίδα του νότου. Ο νότος ιστορικά βρισκόταν σε δεύτερη μοίρα παραγκωνισμένος στο ακρωτήριο του. Δυστυχώς μέχρι και σήμερα υπάρχουν ψήγματα ρατσισμού στον κερκυραϊκό πληθυσμό σχετικά με τους κατοίκους του νότου. Η μοίρα αυτή οφείλεται σε τρεις παράγοντες. Πρώτον, το κακό κλίμα που έχει ο κάμπος αυτός, δηλαδή η υψηλή υγρασία, εξαιτίας της οποίας αναπτύσσονται πολλές ασθένειες καθιστώντας την περιοχή ιδιαίτερα ανθυγιεινή. Δεύτερον, η απόσταση της από το κέντρο της Κερκύρας, γεγονός που έκρινε ασύμφορη την προστασία της Λευκίμμης από τον στρατό και την καθιστούσε εξαιρετικά ευάλωτη σε επιδρομές των πειρατών.⁶⁹ Ο παράγοντας αυτός έστρεψε τους λευκιμμιώτες στην πειρατεία και θεωρούνταν απειλή για την υπόλοιπη ήπειρο και την πόλη. Τρίτον, η

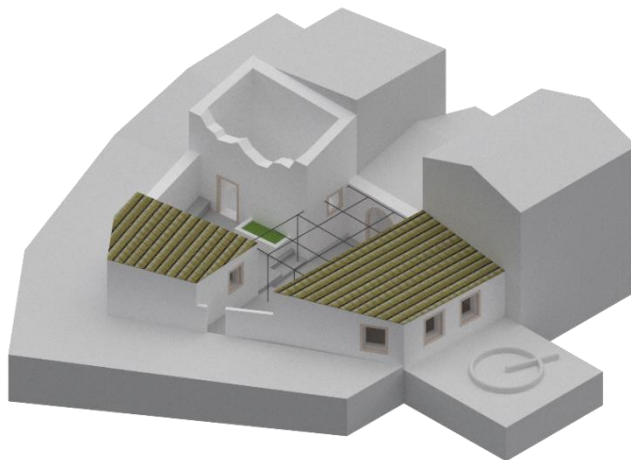
παραγκωνισμένη πλέον Λευκίμμη λειτουργούσε οικονομικά με δικούς τους πόρους και ανταγωνιζόταν την πόλη της Κερκύρας, αναπτύσσοντας δικές της βιοτεχνίες και εμπορικές διαδρομές. Αυτό αποτυπώνεται και στο μέγεθος του πληθυσμού, καθώς 30.000 κάτοικοι συγκεντρώνονταν στην πόλη της Κέρκυρας, 6.000 με 7.000 κάτοικοι έμειναν στην Λευκίμμη ενώ στα υπόλοιπα κερκυραϊκά χωριά απέμεναν 500-1500 κάτοικοι⁷⁰. Σήμερα συναντάμε στην περιοχή της Λευκίμμης λιγότερους κατοίκους ενώ υπάρχουν πολλά μικρά χωριά στον κερκυραϊκό νότο όπως: Άγιος Ματθαίος, Μεσογγή, Άγιος Γεώργιος, Χλομός κ.ά. Στην περιοχή αυτή επιλέχθηκαν τρεις κατοικίες: μία στον Άγιο Ματθαίο μία στην Λευκίμμη και μία στο Παλαιοχώρι Λευκίμμης προκειμένου να δοθεί μία εικόνα του κερκυραϊκού νότου.

⁶⁹ κ. Σπύρος (Συνέντευξη, 2023)

⁷⁰ Κουρής Σπυρίδων (Συνέντευξη, 2023)

Άγιος Μαθαίος

Ο Άγιος Μαθαίος είναι ένα γραφικό χωριό της νότιας Κερκύρας που χρονολογείται από τον 16ο αιώνα. Στην θέση του προϋπήρχε το χωριό Ζυγονός το οποίο καταστράφηκε από τον Μπαρμπάρσα και τους πειρατές του. Αριθμεί κοντά στους 1.500 κατοίκους και η οικονομία του ήταν αγροτική. Αναπτύσσεται κατά μήκος του οδικού άξονα Παϊπέτη-Μεσογγής στην ανατολική πλευρά του Γαρδακίου Όρους, γνωστό ήδη από τη μυθολογία. Ο οικισμός βρίσκεται στην αρχή του βουνού σε μέσο υψόμετρο 140 μέτρων ενώ η κορυφή του όρους φτάνει τα 463 μέτρα. Ο οικισμός είναι εξαιρετικά πυκνός και τα σπίτια δεν ξεπερνούν τους δύο ορόφους. Τα πλατώματα στο χωριό είναι ελάχιστα και συναντιούνται σε διασταυρώσεις καντουνιών και δεν ξεπερνούν τα τέσσερα με πέντε τετραγωνικά μέτρα. Χαρακτηριστικό του οικισμού είναι το λευκό χρώμα το οποίο ξεχωρίζει από την τυπική κερκυραϊκή παλέτα. Ο οικιστικός

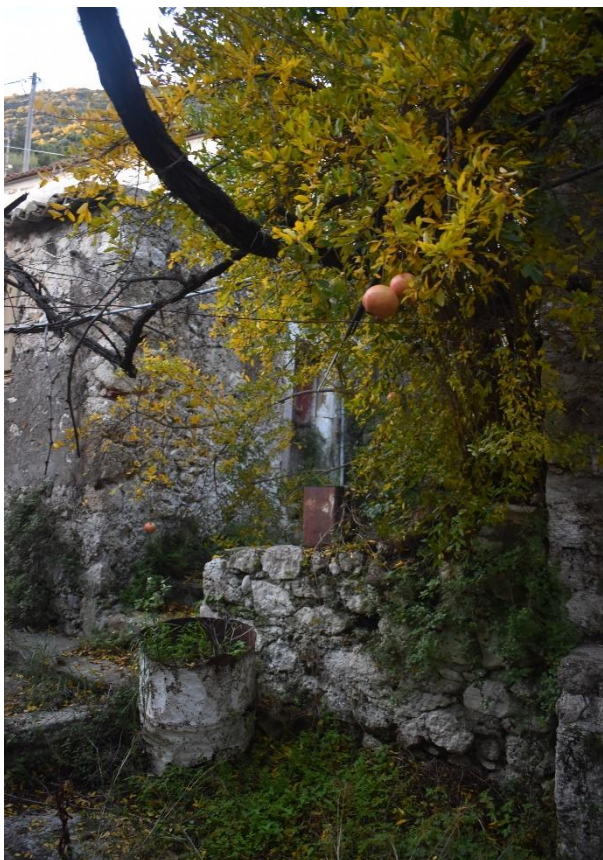
Αξονομετρικό, Συγκρότημα, Άγιος Μαθαίος

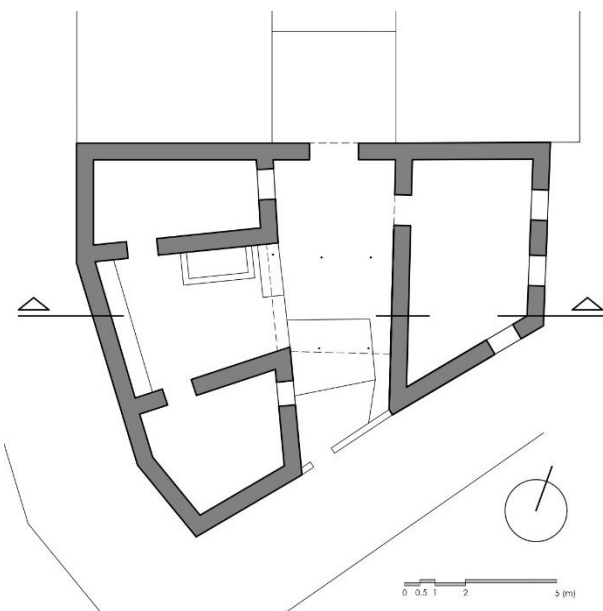
Άγιος Μαθαίος, Εξωτερική άποψη συγκροτήματος

Άγιος Μαθαίος, Εσωτερική άποψη συγκροτήματος

Άγιος Ματθαίος, Διαμόρφωση αυλής

Κάτοψη, Συγκρότημα, Άγιος Ματθαίος

ιστός πυκνώνει έντονα καθώς γύρω από κάθε κατοικία υπάρχουν περγουλιές ξεχυτές, στεγούλες και μικρότεροι όγκοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το κτήριο το οποίο επιλέχτηκε.

Στην νότια πλευρά του οικισμού συναντάται ένα γωνιακό κτίριο με καθαρά ΝΑ προσανατολισμό. Γύρω από ένα στενόμακρο αίθριο οργανώνονται πολύ όγκοι σε διάταξη Π. Επιλεγμένα φυτά καθώς και μία μεγάλη περγουλιά σκεπάζουν το αίθριο και προσφέρουν την ανάλογη σκίαση τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι δύο όγκοι που στρέφουν την μεγάλη τους πλευρά προς τα ανατολή ρυθμίζουν τις κλίσεις της στέγης ώστε να εισέρχεται περισσότερο φως το χειμώνα. Ο τρόπος που τοποθετούνται οι φυτεύσεις είναι εξαιρετικά εφευρετικός: συγκεκριμένα στην είσοδο του σπιτιού, ένα τμήμα του παλαιού κτιρίου έχει μετατραπεί σε ζαρντιέρα καλύπτοντας κυρίως τη γωνία που είναι περισσότερο εκτεθειμένη στο νότο.

Λευκίμμη

Η Λευκίμμη είναι ένας γραμμικός πεντάχωρος (με πέντε κέντρα) οικισμός κεντροβαρικά στον κάμπο. Τα πέντε αυτά κέντρα προέκυψαν μετά τη διάσπαση του φέουδου, καθώς η κάθε οικογένεια προσπάθησε να πάρει την αρχηγία της περιοχής. Η Λευκίμμη άρχισε να αναπτύσσεται ραγδαία κατά την αγγλοκρατία, λόγω της μεγάλης της αύξησης του πληθυσμού ο οποίος συγκεντρώνεται από όλη την Κέρκυρα. Για το λόγο αυτό παρουσιάζει και ορισμένα αστικά χαρακτηριστικά στις κατοικίες της. Η Λευκίμμη αν και δεν είναι άμεσα παραθαλάσσια σχηματίζει λιμάνι στον ποταμό που τη διασχίζει, ώστε να εισάγει και να εξάγει προϊόντα προς και από τα Σύβοτα και την Ηγουμενίτσα καθώς και τους Παξούς. Η σύνδεση αυτή φαίνεται και στο κτηριακό της απόθεμα: οι τοιχοποιίες και οι τρόποι πελεκήματος της πέτρας θυμίζουν πάρα πολύ ηπειρώτικα σπίτια. Εκτός από την πέτρα που έπαιρναν από τα

Λευκίμμη. Κεντρικός δρόμος με περγουλιές να αναπτύσσονται στις νότιες όψεις των κτηρίων

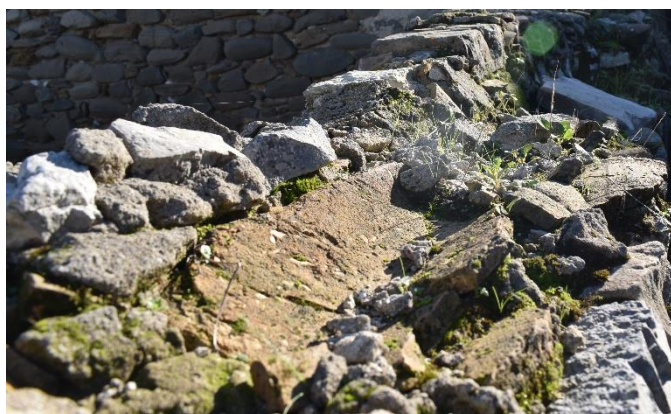
Λευκίμμη. Άποψη γειτονιάς

Λευκίμμη. Λιθόστρωτο

Λευκίμμη. Τοπικά τούβλα

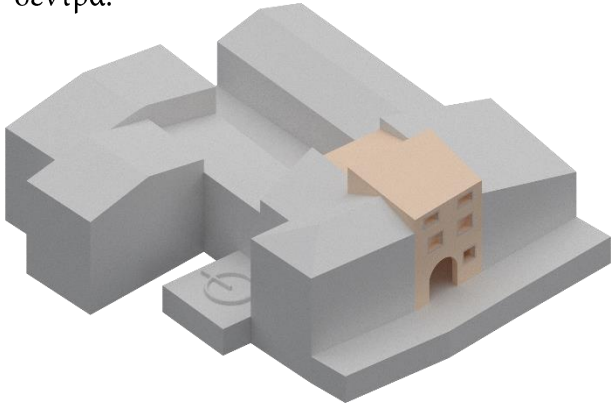
Λευκίμμη. Αρδευτικό καναλέτο

Σύβota, στις κορνίζες των παραθύρων χρησιμοποιούσαν ασβεστόλιθο από τους Παξούς, σπάνια όμως από την πόλη. Η οικονομία της Λευκίμμης προερχόταν από δύο πυλώνες: τη θάλασσα με τις αλυκές και την αλιεία και από τον κάμπο με τους ελαιώνες και τις καλλιέργειες. Παράλληλα χρησιμοποιούνται καμίνια για την κατασκευή δικών της κεραμιδιών και τούβλων, τα οποία διαφέρουν από αυτά της πόλης.⁷¹

Εξετάστηκε ένα συγκρότημα κατοικιών ανατολικά της Εκκλησίας των Αγίων Θεοδώρων. Γύρω από τη στοά του προκύπτουν και άλλες κατοικίες. Όλες τους περιορίζουν τα ανοίγματα στον βορρά και προσπαθούν να εκτεθούν όσο το δυνατόν περισσότερο στο νότο χωρίς να παραλείπουν φυτέψεις στις προσόψεις τους. Το κτίριο το οποίο έχει όψη στο νότο και από το οποίο ξεκινάει η στοά οργανώνει τους χώρους του μακριά από τα νότια ανοίγματα, με μία πολύ απλή κυκλοφορία αμέσως μετά τον τοίχο της

⁷¹ Κουρής Σπυρίδων (Συνέντευξη, 2023)

όψης. Αναφέρεται ότι στην είσοδο της στοάς σύμφωνα με μαρτυρίες υπήρχαν δύο δέντρα.

Αξονομετρικό, Στοά, Λευκίμμη

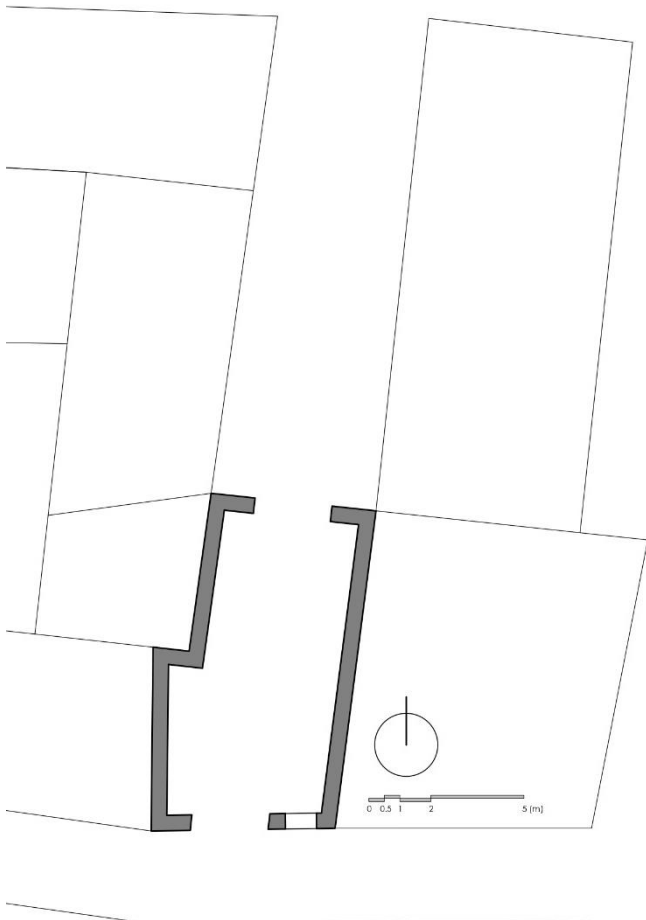
Λευκίμμη. Άποψη στοάς

Λευκίμμη. Ομοπλίνθινη τοιχοποιία

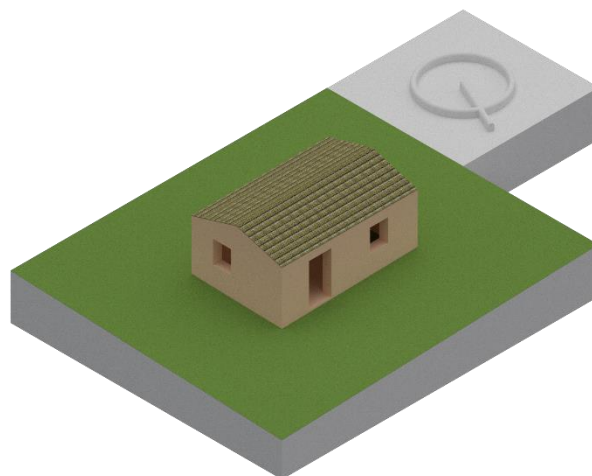

Λευκίμμη, Μπότσης (με φύτευση παλαιότερα)

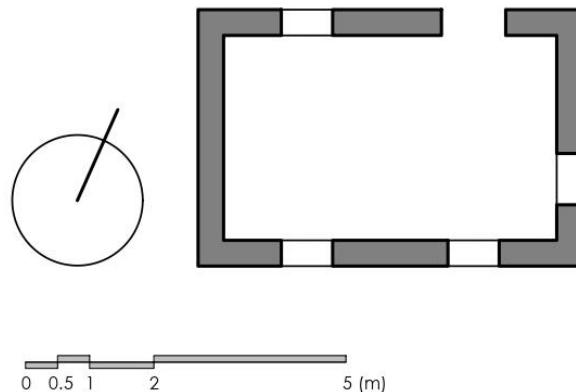

Κάτοψη, Στοά, Λευκίμμη

Μεταξύ το μεσοτοιχιών κτιριακών όγκων αρκετές φορές υπάρχει μία στενή λωρίδα 30 με 50 cm και καταλήγει στον δρόμο ή σε κάποιο παρτέρι. Το σύστημα αυτό συναντάται στην πόλη της Κερκύρας και βοηθάει στην απομάκρυνση των όμβριων υδάτων, συχνά όμως ο αέρας κινείται με μεγάλες ταχύτητες λόγω της στενότητας του περάσματος. Οι μεσοτοιχίες συχνά δέχονται και την εστία, μάλιστα στο συγκεκριμένο παράδειγμα αναφοράς συναντάται ωμοπλίνθινο εντοιχιζόμενο τζάκι. Η χρήση των ωμοπλίνθων ήταν εκτενής στη Λευκίμμη καθώς η πέτρα είναι δυσεύρετη στην περιοχή. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από μία βόλτα στην περιοχή, όπου κανείς θα συναντήσει ωμοπλίνθους είτε σε μεμονωμένα τοιχία είτε σε ερείπια κατοικιών. Μάλιστα στο Παλαιοχώρι Λευκίμμης διασώζεται άρτια μονόχωρο καλυβάκι παρόμοιο με αυτό που συναντήσαμε στους Καρουσάδες, χωρίς όμως αυτό να εμφανίζει παθογένειες στο σοβά του.

Αξονομετρικό, Κατοικία Παλαιοχώρι

Κάτοψη, Κατοικία Παλαιοχώρι

Παλαιοχώρι, Άποψη ωμοπλίνθινης κατοικίας

Τα παθητικά συστήματα ως λύσεις στα προβλήματα της Κερκυραϊκής υπαίθρου

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται και η περιοδεία στην Κέρκυρα. Μέσα από την καταγραφή των δεκατεσσάρων κτηρίων που αναφέρθηκαν εξάγονται κάποια συμπεράσματα για βασικούς χειρισμούς των κατοίκων κατά την οικοδόμηση των κατοικιών τους. Απέναντι στην πρόκληση των ελαχίστων τετραγωνικών οι απλοί άνθρωποι προσπαθούν να βρουν λύσεις στην καθημερινή τους ζωή αξιοποιώντας αποκλειστικά μόνο τους πόρους που διαθέτουν.

1^ο πρόβλημα: υγρασία

Προκειμένου να αντιμετωπίσουν την υγρασία κινούνται σε δύο άξονες:

(α) Λόγω των ημιτελών κατασκευών οι τοιχοποιίες σοβατίζονται με *μάλτα* όπως επικράτησε να λέγεται ένας ιδιόμορφος σοβάς από άμμο ασβέστη και ώχρα,

προκειμένου να υφίσταται αυτός τις φθορές και να προστατεύεται ο τοίχος. Με τον τρόπο αυτό αντιμετωπίζουν την εξωτερική υγρασία του περιβάλλοντος και της βροχόπτωσης. Πρόβλημα ωστόσο παραμένει η υγρασία του εδάφους, η οποία τείνει να εκτονωθεί στην τοιχοποιία και συγκεκριμένα τους αρμούς της. Για τον λόγο αυτό όλα τα κερκυραϊκά σπίτια με εξαίρεση κάποιους ειδικούς χώρους και τα ορεινά χωριά της Κερκύρας έχουν στην ισόγεια στάθμη τους πατητό χώμα, έτσι ώστε η υγρασία να εκτονώνεται στο δάπεδο και όχι στον τοίχο καθώς η διαδρομή αυτή είναι ευκολότερη.

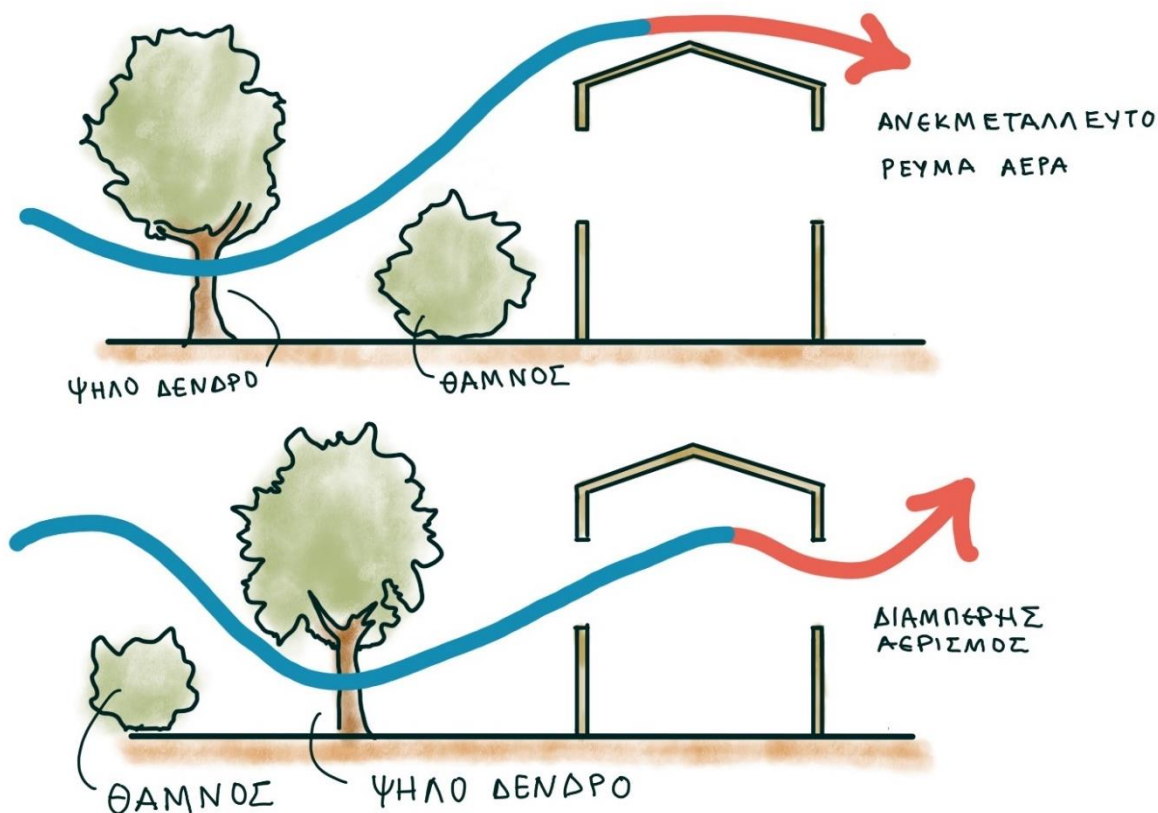
(β) Για να αντιμετωπίσουν την αυξημένη υγρασία που δημιουργείται στο ισόγειο τμήμα μετά την εκτόνωση της υγρασίας τοποθετούν ανοίγματα σε όλη την περιφέρεια του σπιτιού. Συχνά βλέπουμε και ανοίγματα πάνω από τα υπέρθυρα των παραθύρων και των πορτών. Μάλιστα οι φεγγίτες (πολλοί από τους οποίους καλύπτονταν μόνο με δίχτυ) πάνω από τα υπέρθυρα, βοηθούσαν τόσο στην

ανανέωση του αέρα και την εκτόνωση της υγρασίας όσο και στον δροσισμό του σπιτιού.

2^ο πρόβλημα: υψηλές θερμοκρασίες

Ο απλούστερος τρόπος να αντιμετωπίσουν την ζέστη είναι οι μεθοδευμένες φυτεύσεις, όπου η κατάλληλη διάταξη τους με τους θάμνους να προηγούνται το δέντρων ή των περγουλιών βοηθούν στη μεγαλύτερη

πρόσληψη του αέρα προς το εσωτερικό του κτιρίου. Μάλιστα όταν το κτίριο κοιτάει δυτικά η βόρεια όπου τα αέρια ρεύματα είναι ψυχρά και ανεπιθύμητα συναντάμε αντιστροφή στη φύτευση: πρώτα φυτεύονται δέντρα και ύστερα γλάστρες, στηθαία και θάμνοι. Επίσης η επιλογή χρωμάτων με βάση το λευκό και το κίτρινο επίσης βοηθούν στη χαμηλότερη προσρόφηση της ηλιακής ακτινοβολίας. Τόσο το χρώμα όσο και η ξεχυτές και οι

αναρριχόμενες φυτέψεις προστατεύουν την πρόσοψη του κτιρίου από την απευθείας έκθεση στον ήλιο.

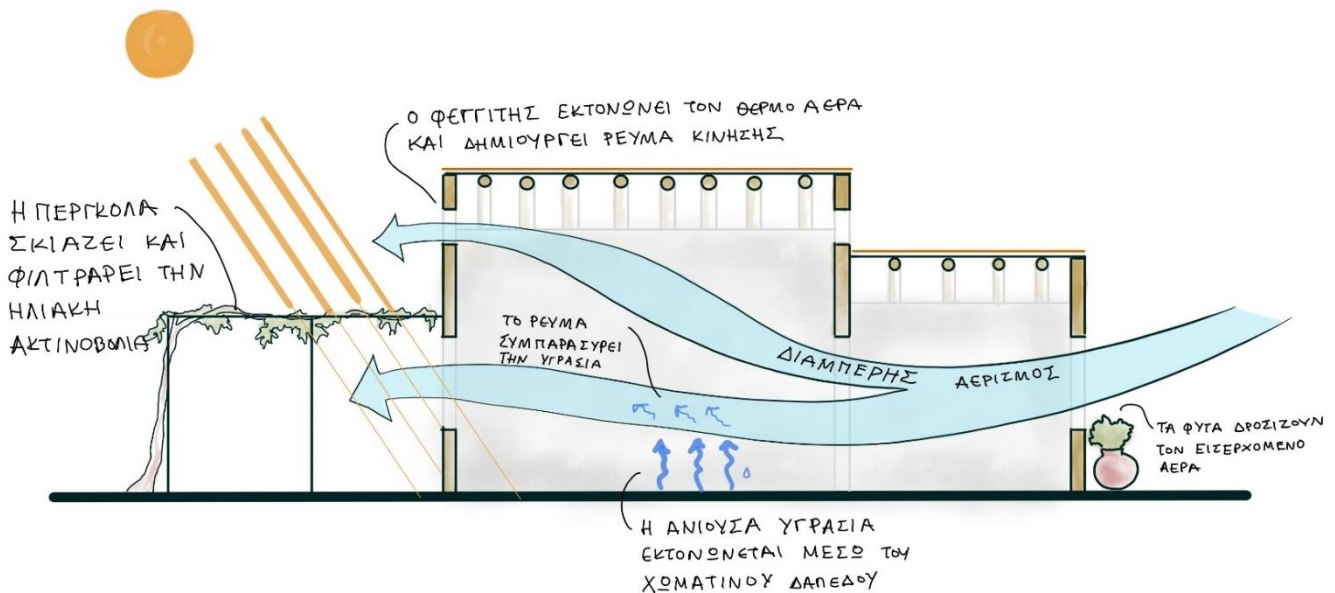
Με το σπάσιμο των όγκων και την συνεχόμενη εναλλαγή των ρύσεων στην στέγη η ηλιακή ακτινοβολία ανακλάται στις οροφές των σπιτιών προστατεύοντας συχνά τα κάθετα στοιχεία όπως τοίχους και παράθυρα από την έκθεση στον ήλιο. Επίσης τα στενά καναλέτα, οι υπαίθριοι χώροι, οι στοές και οι φυτέψεις επιτρέπουν στον άνεμο να κινηθεί στο ελεύθερο χώρο. Καθώς οι οικισμοί αναπτύσσονται στις διάφορες προεξοχές στον όγκων και στις ανισοσταθμίες των δρόμων δημιουργούνται φυσικά εμπόδια που

ελαττώνουν τις ριπές του ανέμου δημιουργώντας συνθήκες άνεσης.

3^ο πρόβλημα: χαμηλές θερμοκρασίες

Ο χειμώνας φέρει χαμηλές θερμοκρασίες όσο ήπιο και να είναι το κλίμα. Το χειμώνα τα σπίτια έπρεπε να έχουν τον ήλιο με το μέρος τους. Γι' αυτό ακριβώς τα φυτά που επιλέγονται να μπουν μπροστά από τις όψεις των κτηρίων είναι συνήθως φυλλοβόλα.

Δυστυχώς τα καναλέτα δεν κάνουν διάκριση μεταξύ ψυχρού χειμερινού βοριά και ευχάριστου ανατολικού καλοκαιρινού ανέμου. Δέχονται τους χειμερινούς ανέμους δημιουργώντας ένα ψυχρό

περιβάλλον μέσα τους. Ωστόσο οι άνεμοι αυτοί εκτοπίζουν την υγρασία, η οποία από ότι φαίνεται είναι το μεγαλύτερο πρόβλημα για τους κατοίκους. Παρόλα αυτά η πτώση της υγρασίας μειώνει την αισθητή θερμοκρασία (αυτήν που αισθάνεται το ανθρώπινο σώμα).

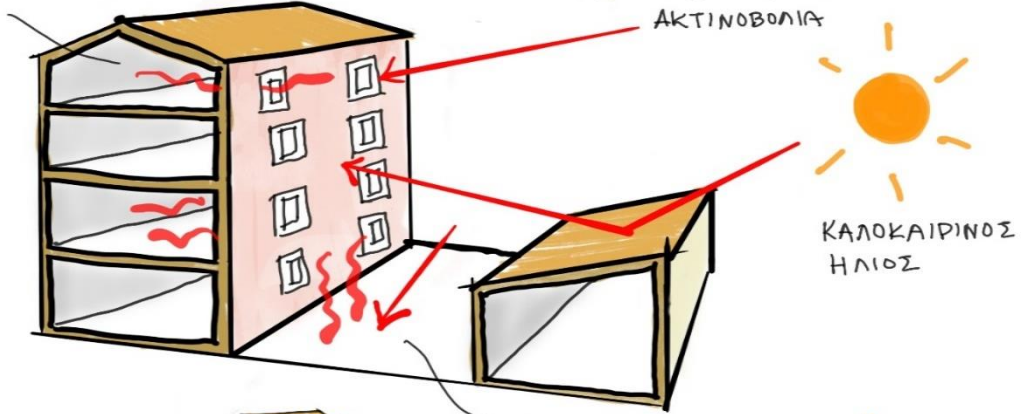
Η μάχη κατά του χειμώνα δίνεται στο εσωτερικό των κατοικιών. Περιοχές οι οποίες είναι εκτεθειμένες στους ΒΔ ανέμους, και με βορινό προσανατολισμό αλλάζουν τη διάταξη των χώρων τους τίθοντας τους βοηθητικούς χώρους ως

εμπόδια στο μέτωπο του κτιρίου. Επίσης οι θερμικές πηγές τοποθετούνται σε μεσοτοιχίες ή σε εσωτερικές τοιχοποιίες και πολύ σπάνια σε εξωτερικές, όταν δεν φαίνεται να υπάρχει άλλη κατασκευαστική λύση. Εξαιρέσεις από τον κανόνα υπάρχουν πάντοτε, όπως π.χ. συναντήσαμε στην ορεινή Περίθεια, ωστόσο η τοιχοποιίες αυτές είναι πολύ πιο καλά αρμολογημένες άρα έχουν λιγότερες θερμικές απώλειες σε σχέση με τις πρόχειρες κακές τυπικές κερκυραϊκές τοιχοποιίες.

ΘΕΡΜΑΙΝΟΜΕΝΟ ΔΩΜΑΤΙΟ
ΛΟΓΩ ΑΜΕΣΗΣ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑΣ

ΑΜΕΣΗ ΗΛΙΑΚΗ
ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ

Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ
ΤΩΝ ΟΓΚΩΝ
ΑΥΞΑΝΕΙ ΤΙΣ
ΣΚΙΑΣΜΕΝΕΣ
ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΑΔΟΡΦΟΡΑ
ΘΕΡΜΟΤΗΤΑ

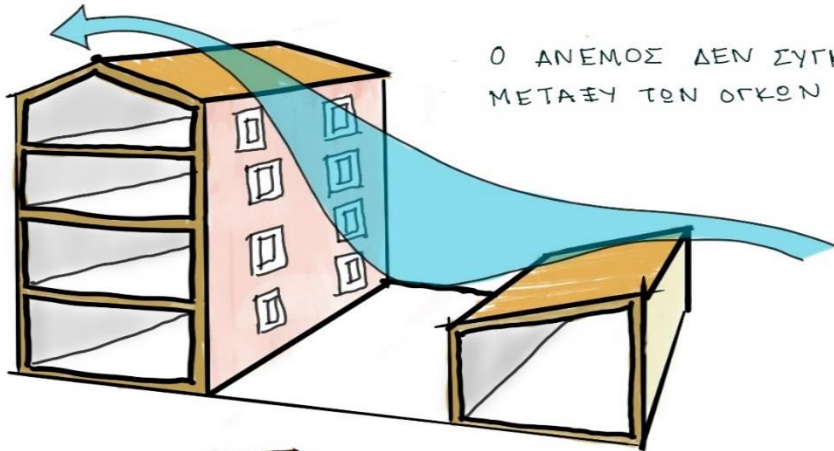
ΟΙ ΗΜΙΥΠΑΙΘΡΙΟΙ
ΧΩΡΟΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΥΝ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΛΙΟ

Η ΦΥΤΕΥΣΗ ΣΕ ΠΛΑΤΩΜΑΤΑ
ΣΚΙΑΖΕΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΕΣ

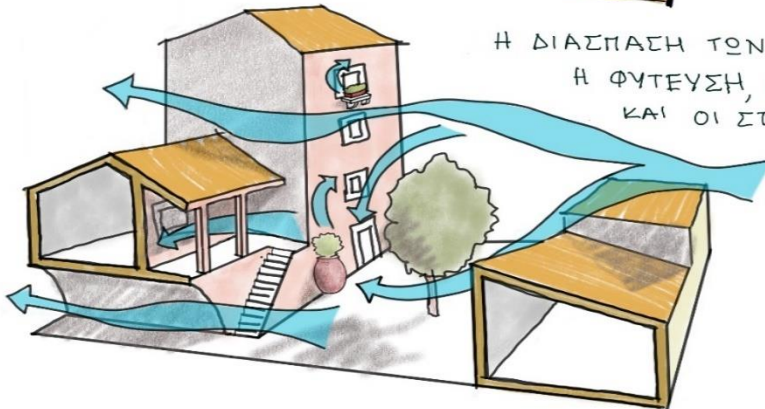
ΣΤΕΓΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗΣ
ΓΕΩΜΕΤΡΙΑΣ ΔΙΑΘΛΥΝ
ΑΚΑΝΟΝΙΑ ΤΗΝ ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ

Ο ΑΝΕΜΟΣ ΔΕΝ ΣΥΓΚΡΑΤΕΙΤΑΙ
ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΟΓΚΩΝ

Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΩΝ ΟΓΚΩΝ,
Η ΦΥΤΕΥΣΗ, ΟΙ ΞΕΧΥΤΕΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΤΟΞΣ ΕΠΙΤΡΕΠΟΥΝ
ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΟΥΝ
ΤΗΝ ΔΙΕΛΕΥΣΗ
ΤΟΥ ΑΝΕΜΟΥ

Συμπεράσματα

Παρατηρούμε ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες, εξαιτίας της αναγκαστικής διημέρευσης επί γέννες στον ίδιο τόπο οι άνθρωποι αναγκάζονται να ανακαλύπτουν λύσεις. Αναγκάζονται να χρησιμοποιούν τους γηγενείς πόρους και τις προϋπάρχουσες γνώσεις. Χτίζουν με τα τοπικά φυσικά υλικά, κάνοντας την ελάχιστη δυνατή μετακίνηση. Και η εμπειρική γνώση την οποία έχουν συλλέξει την εφαρμόζουν στα νεοαγερθέντα κτήρια, προσαρμόζοντας τα στις τοπικές συνθήκες. Πάνω σε αυτούς τους δύο πυλώνες της βιοκλιματικότητας, γεννιούνται αναγκαστικά (λόγω της έλλειψης πόρων και τεχνολογίας) αρκετές παθητικές λύσεις.

Τα παθητικά συστήματα (καναλέτα, μπότζοι, ξεχυτές, φεγγίτες, θερμαινόμενοι τοίχοι, προσχώσεις) που αναλύσαμε εμφανώς δεν έχουν καθαρά ενεργειακό χαρακτήρα. Εξυπηρετούν και καθημερινά ζητήματα (στάση, αποθήκευση, εστίαση, συνάντηση κ.ά.),

ενώ αποτυπώνουν στην μορφή τους τον πολιτισμό του τόπου και τις βαθύτερες ιδέες και επιθυμίες των ανθρώπων.

Η διαδρομή που ακολουθούν τα συστήματα αυτά καθώς μεταμορφώνονται στην τελική τους μορφή τα καθιστά εξαιρετικά γοητευτικά. Ίσως ο τρόπος αυτός να μπορεί να εφαρμοστεί σε σύγχρονα συστήματα συμπεριλαμβάνοντας τις ανθρώπινες ανάγκες, την κυκλική οικονομία και την μετάβαση αξιών. Έχοντας ως αφετηρία την οικονομία από την βάση της, με τους περιορισμούς που η συνθήκη αυτή επιφέρει, ίσως γεννηθούν νέες μορφές και λύσεις, αναθεωρώντας τον τρόπο ζωής. Μέσα από αυτές τις ζυμώσεις ίσως καταφέρουμε ως ανθρωπότητα, να έρθουμε πιο κοντά στην φύση, την ουσία του ανθρώπου. Ανακαινίζοντας τον άνθρωπο θα επαναπροσδιοριστεί και η αρχιτεκτονική δημιουργία ανοίγοντας νέα πεδία έρευνας.

Βιβλιογραφία

- Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Α (1976) *Η αρχιτεκτονική της πόλεως της Κέρκυρας κατά την περίοδο της ενετοκρατίας* (Διδακτορική Διατριβή) Ανακτήθηκε από <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/2604#page/368/mode/2up>
Κωδικός: 2604
- Αγοροπούλου – Μπιρμπίλη Α. (1983). «Κέρκυρα» στο Χ. Μπούρας & Δ. Φιλίπιδης (επ.), *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Τόμος Α*, (σσ. 217-250). Αθήνα, Μέλισσα.
- Alexander, C. (1977). *A pattern language: towns, buildings, construction*. Oxford university press.
- Ανδρεαδάκη, Ε. (2017). *Βιοκλιματικός Σχεδιασμός-Περιβάλλον και Βιωσιμότητα*. (β έκδοση) Εκδόσεις: University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Απολλωνίου Ρόδιου (1988): *Αργοναυτικά -Μεταφορά στη Νεοελληνική Γλώσσα των τεσσάρων Βιβλίων των ραψωδιών* (Α. Βόλτης, Μτφ), Αθήνα: Καρδαμήτσα.
- Αραβαντινός, Α. (1997). *Πολεοδομικός σχεδιασμός, για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*. Αθήνα: Συμμετρία.
- Γραμμένος Μ. (2023), Προφορική συνέντευξη για τη ζωή και και την αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Ι. Παπαγεωργίου (συνεντευκτής)
- DeKay, M., & Brown, G. Z. (2014), *Sun, Wind, and Light: Architectural Design Strategies*, 3rd Edition: Wiley. Ανακτήθηκε από <https://www.wiley.com/en-us/Sun%2C+Wind%2C+and+Light%3A+Architectural+Design+Strategies%2C+3rd+Edition-p-9780470945780>
- Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, Κλιματικά Δεδομένα για επιλεγμένους σταθμούς στην Ελλάδα Ανακτήθηκε από http://www.emy.gr/emv/el/climatology/climatology_city?perifereia=Ionian%20Islands&xpoli=Kerkyra
- Fazzare Elizabeth (2023) “This is What’s Wrong With Architecture Today” (5/1/2023). Ανακτήθηκε από <https://www.architecturaldigest.com/story/this-is-whats-wrong-architecture-today>
- «Η Ιστορία της Κέρκυρας» (χ.χ.) στην ιστοσελίδα του Ιονίου Πανεπιστημίου. Ανακτήθηκε από <https://users.ionio.gr/~cs200405/hisgr.html>
- Η Καθημερινή (9/10/2022), «Κέρκυρα: Πέλεκας, το παραμυθένιο χωριό

- που αγάπησε ο Κάιζερ».
Ανακτήθηκε από
<https://www.kathimerini.gr/life/562084282/kerkyra-pelekas-to-paramythenio-chorio-poy-agapise-o-kaizer/>
- “How Architecture Has Changed in the Past Two Decades”. Easy Render, (25/10/2023) Ανακτήθηκε από
<https://www.easyrender.com/a/how-architecture-has-changed-in-the-past-two-decades>
- Θουκιδίδης (χ.χ.), Ιστορία 1.24.1–1.55.2: Τα "Κερκυραϊκά" στην Ιστοσελίδα Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα. Ανακτήθηκε από
https://www.greek-language.gr/greekLang/ancient_greek/tools/corpora/translation/contents.html?author_id=6#toc000
- Κάτσιος Σ. κ.ά (2015), *Γίνε η πόλη μου: CORFU 2021*. Καρδάκη Τζ., Ormston A.(συντονιστές). Ειδική βιβλιογραφία για το σχέδιο διαχείρισης UNESCO 5.9.2Αθήνα: Αλφάβητο ΑΕΒΕ.
- Κόμβος διασύνδεσης του ελληνισμού, (2021), «Καρουσάδες Κέρκυρας». (21/2/2021). Ανακτήθηκε από
<https://ellinismos.gr/istoria-ellinismoy/topikes-istories/karoyrades-kerkyras/>
- Κουρής Σπύρος (2023), Προφορική συνέντευξη για τη ζωή και και την αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Ι. Παπαγεωργίου (συνεντευκτής)
- Κουρσάρης Τ. (χ.χ.), «Ιστορία του χωριού Χωροεπισκόπου Κέρκυρας». Ανακτήθηκε από
<http://psxorepiskopon.gr/%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%8D/> (24/1/2024)
- Κύριος Βασίλης (2023) Προφορική συνέντευξη για τη ζωή και και την αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Ι. Παπαγεωργίου (συνεντευκτής)
- Κύριος Σπύρος (2023) Προφορική συνέντευξη για τη ζωή και και την αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα. Ι. Παπαγεωργίου (συνεντευκτής)
- Όμηρος (χ.χ.), *Οδύσσεια ζ-μ* στην Ιστοσελίδα Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα Ανακτήθηκε από
https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/library/index.html?author_id=194

Πέλεκας (εφαρμογή -πληροφορίες)

Ανακτήθηκε από

<https://buk.gr/el/poliperioxi/pelekas>

Πενηντάρχου – Πουλημένου Στέφανου, (χ.χ.), «Η ιστορία της εκπαίδευσης και του Δημοτικού Σχολείου των Κυνοπιαστών» στο *Εστία Κυνοπιαστών*. Ανακτήθηκε από https://koinonkynopiaston.blogspot.com/p/blog-page_30.html# (28/1/2024)

Πενηντάρχου – Πουλημένου Στέφανου, (2011), «Νέες εκδοχές και στοιχεία για τους Κυνοπιάστες, το όνομα, τον πληθυσμό και την ιστορία τους» (15/12/2011) στο *Εστία Κυνοπιαστών*. Ανακτήθηκε από https://koinonkynopiaston.blogspot.com/2011/12/blog-post_15.html#

Szokolay, S. V., & Brisbin, C. (2004). *Introduction to architectural science: The basis of sustainable design*. Elsevier, Architectural Press.

Σιναράδες, (λήμμα) Ανακτήθηκε από https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CE%B9%CE%BD%CE%B1%CF%81%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82_%CE%9A%CE%AD%CF%81%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B1%CF%82 (24/1/2024)

Ταπάσκου Α. , (2019)¹, " Παλιά Περίθεια... στα «χνάρια» περασμένων εποχών" (29/1/2019) στο

<https://www.archaiologia.gr/>.

Ανακτήθηκε από

<https://www.archaiologia.gr/blog/2019/01/29/%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CE%AC-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B8%CE%B5%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CF%87%CE%BD%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%BC%CE%AD/>

Ταπάσκου Α. , (2019)², "Το «παρατηρητήριο» του Κάιζερ" (21/10/2019) στο

<https://www.archaiologia.gr/>.

Ανακτήθηκε από

<https://www.archaiologia.gr/blog/2019/10/21/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%AC%CE%B9%CE%B6%CE%B5%CF%81/>

ΦΕΚ 218/Β/2-4-1996 Ανακτήθηκε από http://listedmonuments.culture.gr/fek.php?ID_FEKYA=14117&v17=

Φλώρος Χρ. (2014). Ελληνική
Παραδοσιακή Βιοκλιματική
Αρχιτεκτονική (6/6/2014).
Ανάκτηση από
[https://www.greekarchitects.gr/gr/
architects-eye-
view/%CE%B5%CE%BB%CE%BB
%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE
%BA%CE%AE-
%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%](https://www.greekarchitects.gr/gr/architects-eye-view/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%)

[B1%CE%B4%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE-
E-
%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CE%BA%CE%BB%CE%B9%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%81](https://www.greekarchitects.gr/gr/architects-eye-view/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%)

